

Livvinkarjalan refleksiivitaivutuksen kehitys

Eliel Petro

Kandidaatintutkielma

Humanististen tieteiden kandidaatin tutkinto, suomen kieli ja suomalais-ugrilainen

kielentutkimus

Kieli- ja käännöstieteiden laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Elokuu 2025

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä

Kandidaatintutkielma

Humanististen tieteiden kandidaatti, suomen kieli ja suomalais-ugrilainen kielen tutkimus

Eliel Petro

Livvinkarjalan refleksiivitaivutuksen kehitys

Sivumäärät: 40 (5)

Käsittelen kandidaatintutkielmassani livvinkarjalan refleksiivitaivutusta, varsinkin sen historiallisen kehityksen näkökulmasta. Refleksiivisistä taivutusmuodoista ja johtimista koostuva taivutusparadigma on livvinkarjalassa olennainen osa verbitaivutusta ja kielenkäyttöä, mutta se on jäänyt varsinkin semanttisilta funktioiltaan suurelta osin tutkimatta ja kuvailematta. Tutkielmani tavoitteena on täten kuvata livvinkarjalan refleksiivitaivutusta ilmiöstä kiinnostuneille ja täten mahdollisesti tukea tämän uhanalaisen kielen elvytystä ja kehitystä. Livvinkarjalan refleksiivitaivutus on oppijoiden keskuudessa tunnettu sen vaikeaoppisuudesta, minkä takia lisätieto taivutusparadigmasta voi tulevaisuudessa osoittautua hyödylliseksi kielen oppimisen ja opettamisen suhteen.

Teoreettisen ja suurimmaksi osaksi laadullisen tutkielmani ensisijaisena lähteenä toimii Koiviston (1995) *Itämerensuomen refleksiivit*. Kyseisestä väitöskirjasta olen löytänyt paljon tietoa refleksiivitaivutuksen aineosien ja semanttisten funktioiden alkuperistä ja varsinkin muista refleksiivitaivutusta omaavista itämerensuomalaisista kielistä esimerkkejä, joita käytän vertailukohteina livvinkarjalan refleksiivitaivutuksen kehityksen selvittämisessä. Suurimman osan livvinkarjalan esimerkeistä taas olen löytänyt Kotuksen *Karjalan kielen sanakirjasta* (KKS). Livvinkarjalan refleksiivitaivutuksen kuvailuani on edesauttanut myös Ahtian (1938) kolmiosainen *Karjalan kielioppi* -sarja, Genetzin (1884) *Tutkimus Aunuksen kielestä: kielennäytteitä, sanakirja ja kielioppi*, Zaikovin (1987) *Karjalan kielen murreoppia* ja Novakin ym. (2022) *Karelian in grammars: A study of phonetic and morphological variation*.

Tutkielman ensimmäisessä käsittelyosiossa esittelen livvinkarjalan refleksiivisten taivutusmuotojen ja johtimien käyttöyhteyksiä ja niiden etymologioita. Vielä vastaamatta oleviin kysymyksiin refleksiivitaivutuksen ja varsinkin sen moniosaisten 1. ja 2. persoonan refleksiivimuotojen kehityksestä olen koettanut tutkielmassani antaa vastauksia. Tutkielman viimeisessä käsittelyosiossa keskityn livvinkarjalan refleksiivitaivutuksen semanttisten funktioiden ja käyttöyhteyksien esittelyyn ja tarjoan joskus uusiakin selityksiä merkitystehtävien kehityskulusta varsinkin Koiviston (1995) väitöskirjan tietoihin perustuen.

Avainsanat: livvinkarjala, refleksiivisyys

Sisällysluettelo

1	Johdanto	5
1.1.	Tutkielman rakenne	6
1.2.	Tutkimuksen historiasta	7
1.3.	Aineistot	8
2.	Refleksiivitaivutuksen ainesosat ja niiden kehitys	9
2.1.	Refleksiivimuodot ja niiden etymologiat	9
2.1.1.	Vastaamattomat kysymykset refleksiivimuotojen kehityksestä	18
2.2.	Refleksiiviset johtimet ja niiden etymologiat	21
3.	Refleksiivitaivutuksen semanttiset funktiot ja niiden kehitys	24
3.1.	Refleksiivinen funktio	25
3.2.	Datiivisrefleksiivinen funktio	25
3.3.	Resiprookkinen funktio	26
3.4.	Passiivinen funktio	26
3.5.	Inkoatiivinen funktio	27
3.6.	Intensiivinen funktio	29
3.7.	Normaalitaivutuksen mukaiset abstraktit funktiot	30
4.	Lopuksi	32
	Lähteet	35
	Liiteluettelo	37

Käytetyt lyhenteet

ksm. = kantasuomi

C = konsonantti

V = vokaali

jne.

1 Johdanto

Käsittelen kandidaatintutkielmassani livvinkarjalan refleksiivitaivutusta, varsinkin sen historiallisen kehityksen näkökulmasta. Koetan tutkielmassani antaa mahdollisimman laajan kuvan refleksiivitaivutuksen piirteistä, käytöstä ja historiasta. Tuon esille refleksiivisten ainesosien hyväksytyjä etymologioita ja koetan samaan aikaan tarjota uusia hypoteesejä vielä vastaamatta oleviin kysymyksiin taivutusparadigman kehityksestä.

Livvinkarjala on uhanalainen itäinen itämerensuomalainen kielimuoto, jota puhuu arvioiden mukaan noin 14100–25000 puhujaa Venäjän Karjalassa ja ympäri Suomea (ks. Karjalainen ym. 2013: 2). Suurimmassa osassa tutkimuksia livvinkarjalaa kuvataan vain yhtenä karjalan kielen päämurteista, mutta keskustelua on käyty jo pitkään karjalan kielen hajauttamisesta omiin kieliinsä, sillä murrejatkumon vastapuolet eivät välttämättä toisiaan ymmärrä. Tämän perusteella livvinkarjalaa voitaisiin ja onkin joskus pidetty omana kielenäänkin (ks. Karjalainen ym. 2013: 4). Kansan keskuudessa kieltä on kutsuttu suurimmaksi osaksi nimellä *liygi* (tai *liügi*¹), jonka umpitavullisesta taivutusmuodosta on kehittynyt nykyisin laajimmalle levinnyt nimitys *livvi(n) kieli*, kun taas harvinaisempia endonyymejä ovat *liüdi*, *lidvi* ja *liüvin kieli* (ks. Pahomov 2017: 83). Näiden lisäksi kielen suomalaisiin eksonyymeihin kuuluvat nimitykset *aunuksenkarjala*, *karjala-aunus* ja *livvinkarjala*. Tulen tässä tutkielmassa käyttämään kielestä enimmäkseen nimitystä *livvinkarjala*, mutta myös nimitystä *kirjalivvi*, jos kyse on vain kirjakielessä esiintyvistä piirteistä.

Refleksiivisyydellä tarkoitetaan itseen kohdistuvaa tekemistä, jossa subjekti on samanaikaisesti toiminnan agentti sekä kohde. Refleksiivitaivutuksella taas tarkoitetaan refleksiivisyyden ilmaisua usein normaalitaivutuksesta eroavilla taivutuspäätteillä (esim. Nekkula-Riipuškala *viessai-heze* 'hän punnitsi itse(ä)nsä'; KKS s.v. *viessatakseh*), minkä funktionaalisenä vastinparina toimii refleksiivijohtaminen, jossa refleksiivisyyttä ilmaistaan johtimilla ja usein normaalitaivutuksen mukaisilla persoonapäätteillä (esim. Salmi *rod'i-e-u* 'tapahtuu'; KKS s.v. *rotie(kseh)*). Livvinkarjalan refleksiivitaivutusparadigma on kuitenkin näistä taivutus- ja johdosmuodoista ja joskus jopa näiden hybridimuodoista koostuva heteroklisia eikä puhdas taivutusluokka, mikä voi vaikeuttaa taivutuksen ja johtamisen välisen rajan vetämistä (ks. Koivisto 1995: 58). Refleksiivitaivutuksen toisena vastinparina toimii

---

¹ Kirjalivvin labiaalisen suppean etuvokaalin merkinnässä on viime vuosina alettu suosimaan *y*-kirjainta, mutta myös vanhempaa *ü*-ortografiavalintaa näkee silloin tällöin vielä käytettävän (ks. Pyöli 2021: 9).

myös äsken mainittu normaalitaiutus tai nykyisin vanhentuneella nimityksellä tunnettu absoluuttitaiutus (ks. Leskinen 1967: 258), mistä livvinkarjalan refleksiivitaiutus eroaa sen finiitti- ja infiniittimuotojen päätteiden ja sen paradigman vajavaisuuden perusteella.

Livvinkarjala ei ole ainoa itämerensuomalainen kielimuoto, missä esiintyy refleksiivitaiutusta, vaan sen lisäksi refleksiivitaiutusta esiintyy myös muissa itäisissä itämerensuomalaisissa kielissä (eli vepsässä, lyydissä, varsinaiskarjalassa, inkeröisessä ja suomen itämurteissa) ja myös vatjassa, johon se lienee kehittynyt inkeröisen vaikutuksesta (ks. Koivisto 1995: 57). Näitä kaikkia kielimuotoja yhdistävät tietyt refleksiiviset taivutusmuodot (eli refleksiivimuodot) ja johtimet, mitkä palautuvat kantasuomen vähäisiin refleksiivisiin ilmaisuksysteemeihin. Niistä on sittemmin kehittynyt livvinkarjalassa, kuten monessa muussakin sukulaiskielessä melkein täysi taivutusparadigma. Refleksiivitaiutus edustuu livvinkarjalassa pääosin *kseh*-päätteisinä perusmuotoina (ks. KKS s.v. *tappoakseh* 'tappaa itsensä; saada surmansa'), mistä tutkielmani suurimmaksi osaksi kertoo. En tule täten sivuamista syvemmin keskittymään muihin mahdollisesti refleksiivisyyttä ilmaiseviin johtimiin ja konstruktioihin (ks. passiivinen johdos *pezevyö* 'peseytyä, pestä itsensä'; KKS s.v. *pesevyö*).

Vaikka itämerensuomalaisia refleksiivitaiutussysteemejä on tutkittu aiemmin, tarkkaa ja laajaa kuvausta pelkästään livvinkarjalan refleksiivitaiutuksesta ja varsinkaan sen semanttisista funktioista ei löydy. Taivutusparadigma on myös tunnettu kielenoppijoiden keskuudessa sen monimutkaisuuden vuoksi, minkä takia lisätieto systeemistä voi tulevaisuudessa helpottaa tämän uhanalaisen kielen oppimista ja opettamista.

1.1. Tutkielman rakenne

Tutkielmani ensimmäisessä osassa erittelen livvinkarjalan refleksiivitaiutusta ja tarkastelen tämän systeemin kehitystä. Refleksiivitaiutuksen ainesosat ovat yhdistyneet toisiinsa joskus jopa ennakoimattomin keinoin luoden moniosaisia refleksiivimuotoja ja tavoitteenani on tutkiskella logiikkaa näiden kehityksen taustalla. Vertailu muihin itämerensuomalaisiin kieliin, joissa esiintyy refleksiivitaiutusta tulee tässä vaiheessa tukemaan tutkielmaani, sillä näitä kieliä yhdistävät samat refleksiiviset ainesosat.

Tutkielmani toisessa osassa keskityn refleksiivitaivutuksen semanttisten funktioiden kuvailuun ja niiden kehityksen kartoittamiseen. Taivutusparadigman nimestä huolimatta refleksiivitaivutuksella voidaan ilmaista refleksiivisyyden lisäksi muitakin merkityksiä. Refleksiivisyyden ohella passiiviset merkitykset lienevät yleisimpiä (ks. KKS s.v. *loppiekseh* 'loppua'), mutta näiden lisäksi refleksiivitaivutuksella voidaan ilmaista esimerkiksi datiiisrefleksiivisyyttä (ks. KKS s.v. *keräillääkeh* 'keräillä, haalia itselleen'), resiprookkisuutta (ks. KKS s.v. *nähäkeh* 'nähdä, tavata toisiaan'), inkoatiivisuutta (ks. KKS s.v. *itkesteäkkeh* 'alkaa itkemään'), intensiivisyyttä (ks. KKS s.v. *vuottoakkeh* 'odottaa tarpeeksi') ja muuten vain refleksiivisyyden ulkopuolelle jääviä abstrakteja merkitystehtäviä (ks. KKS s.v. *hoarissellakkeh* 'töllistellä, empiä, epäröidä'). Kiinnostavasti refleksiiviset ainesosat, jotka tavallisesti vaatisivat objektin voivat liittyä myös objektittomien intransitiiviverbien perään, kuten inkoatiivisista, intensiivisistä ja abstrakteista esimerkeistä nähdään. Tavoitteenani on kuvata näitä refleksiivitaivutuksen semanttisia käyttöyhteyksiä ja niiden funktioiden kehitysreittejä.

Tutkimuskysymykseni olen muotoillut seuraavanlaisiksi:

1. Mistä ainesosista livvinkarjalan refleksiivitaivutus koostuu ja mitkä ovat niiden alkuperät?
2. Mitä merkitystehtäviä (itseensä kohdistuvan tekemisen lisäksi) refleksiivitaivutuksella on ja mitä reittiä nämä semanttiset funktiot ovat kehittyneet?

1.2. Tutkimuksen historiasta

Kuvauksia livvinkarjalan refleksiivitaivutuksesta löytyy karjalan kieliopeista ja tutkimuksista, joista Suomen puolella on tehty esimerkiksi Genetzin (1884) *Tutkimus Aunuksen kielestä: kielennäytteitä, sanakirja ja kielioppi* ja Ahtian (1938) *Karjalan kielioppi* -trilogia, ja Venäjän puolella Zaikovin (1987) *Karjalan kielen murreoppia* ja (1999) *Grammatika karel'skogo jazyka: fonetika i morfologija*, Markianovan (1993) *Livvin murdehen morfologii: verbit, adverbis*, Rjagojevin ym. (1994) *Näytteitä karjalan kielestä*, Bogdanovan (2003) *Vozvratnoe sprjaženie v dialektah karel'skogo jazyka* ja Novakin ym. (2022) *Karelian in grammars: A study of phonetic and morphological variation*. Itse tutkimusta livvinkarjalan refleksiivitaivutuksen kehityksestä ja sen ainesosien etymologioista on tehnyt Tunkelo (1924) teoksessaan *Eräistä suomen, karjala-aunuksen ja vepsän refleksiivitunnuksista*, Posti (1980)

teoksessaan *The origin and development of the reflexive conjugation in the Finnic languages* sekä Jouko Koivisto (1990) teoksessaan *Suomen murteiden refleksiivitaivutus*, vaikka kuitenkin vain poiketen. Tarkemmin livvinkarjalan refleksiivitaivutusta on kuvannut ja sen kehitystä on tutkinut Vesa Koivisto (1989) lissensiaattityössään *Itämerensuomen refleksiiviverbien semantiikkaa: karjalan ja suomen itämurteiden refleksiivitaivutus* ja (1995) väitöskirjassaan *Itämerensuomen refleksiivit*, joista jälkimmäinen on tuoreimpana suomenkielisenä itämerensuomalaisten kielten refleksiivitaivutusten tutkimuksena toiminut tutkielmani ensisijaisena lähteenä. Sillä refleksiivitaivutus on myös ainesosiltaan sukua passiivin päätteille, Setälän (1916) *Suomen passiivista* ja Lehtisen (1984) *Itämerensuomen passiivin alkuperästä* ovat tärkeitä luettavia ilmiöistä kiinnostuneille.

1.3. Aineistot

Suurimman osan refleksiivitaivutuksen esimerkeistäni olen kerännyt Kotuksen *Karjalan kielen sanakirjasta* (KKS) tarkennetun haun avulla ja Koiviston (1995) väitöskirjasta *Itämerensuomen refleksiivit*, joista jälkimmäinen on myös auttanut minua laajemmin ymmärtämään refleksiivisyyttä semanttisena ja kielellisenä ilmiönä. Ymmärrystäni livvinkarjalan refleksiivitaivutuksesta ovat tukeneet myös lukuisat livvinkarjalan kieliopit, kuten Suomessa julkaistut Genetz (1884), Ahtia (1938a), sekä Pyöli (2021), ja Venäjällä julkaistut Zaikov (1987), Novak ym. (2022) ja RAS:n Karjalan tutkimuskeskuksen tutkijoiden laatima ja päivittämä *VepKar*-korpus. Hyödynnän tutkielmassani myös omaa kielitaitoani, jonka avulla olen pystynyt ottaa kantaa tiettyihin oppimismateriaalien tietoihin ja suomentamaan aineistossani esiintyviä esimerkkilauseita. *Karjalan kielen sanakirjan* (KKS) esimerkkilauseiden käännökset ovat suurimmaksi osaksi omiani, mitkä niukan kontekstin takia eivät saata olla välttämättä aina tarkimpia, mutta ainakin ne palvelevat tarkoitustaan ja antavat kieltä taitamattomille jonkinlaisen käsityksen lauseiden ja sanojen merkityksistä. Ne muutamit kantasuomalaiset rekonstruktiot, joita tutkielmassani esiintyy ovat suurimmaksi osaksi Koiviston (1995) väitöskirjasta, mutta olen lisännyt tutkielmaan myös omia rekonstruktioita samoja, vaikka hieman modernimpia notaatioita käyttäen (esim. takaisen *ë*-vokaalin ja yksittäisklusiilien heikoista asteista *b*, *d* ja *g* -konsonanttien käyttö).

2. Refleksiivitaivutuksen ainesosat ja niiden kehitys

Aloitin käsittelyosion käymällä läpi livvinkarjalan refleksiivitaivutuksen ainesosia ja niiden alkuperiä. Koetan myös selvittää logiikkaa moniosaisen refleksiivimuotojen kehityksen taustalla ja miten taivutusjärjestelmä on ylipäättään kehittynyt. Erittelen tässä vaiheessa myös livvinkarjalan refleksiivitaivutusparadigmaa, josta olen antanut esimerkin tutkielman lopussa liiteluettelossa, ja tuon myös esille murteellisuuksia ja muotoja, joita ei ole virallisten kielioppien ja opetusmateriaalien taivutuskaavoihin sisällytetty. Olen valinnut taivutettavaksi esimerkkisanaksi merkitykseltään klassisen refleksiivisen verbin *ambuokseh* 'ampua itse(ä)nsä', sillä sanan yksivartaloisuuden, kaksitavuisuuden ja astevaihtelullisuuden takia se on hyvä esimerkkinä esittämään livvinkarjalan morfologisia ominaisuuksia.

Taivutuskaavani perustuvat helppoiten käytettävissä oleviin ja luotettavimpiin livvinkarjalan opetusmateriaalien eli Pyölin (2021), Ahtian (1938a) ja *VepKar*-korpuksen taivutuskaavoihin. Olen myös hyödyntänyt Genetzin (1884) ja Zaikovin (1987) teoksia, mutta kuitenkin vähemmän kuin edellä mainittuja. Näissä kaikissa lähteissä on eroavaisuuksia livvinkarjalan refleksiivitaivutuksen esittelyn suhteen, jonka takia olen taivutuskaavoja laatiessani yhdistellyt niissä esiintyviä yleisimpiä yhdistäviä tietoja. Suurimmaksi osaksi taivutuskaavani perustuvat kuitenkin Pyölin kielioppiin ja sen verbinmuodostuksen sääntöihin, mutta aikamuotojen suhteen olen suosinut vanhempia kielioppeja, joissa futuuritaivutusta ei mainita ja konditionaalien analyttistä liittomuotoa (esim. *olizin ambunuhes* 'olisin ampunut itse(ä)ni') ja sen synteettistä vastinetta (esim. *ambunuzimmos* 'olisin ampunut itse(ä)ni') pidetään kumpaakin konditionaalien perfektin variantteina².

2.1. Refleksiivimuodot ja niiden etymologiat

Kuten johdannossa jo mainittiin, livvinkarjalan refleksiivitaivutus koostuu refleksiivisistä taivutusmuodoista, eli refleksiivimuodoista, ja johtimista. Näistä refleksiivimuodot ovat refleksiivitaivutuksessa paljon isommassa roolissa. Refleksiivisiä yksiosaisia refleksiivimuotoja on neljä: *-mmO*, *-ttO*, *-h* ja *-s*, joista on myöhemmin johdettu moniosaiset refleksiivimuodot *-he-s*, *-k-se-h*, *-mmO-s* (*-mmO-h*), *-mmO-k-se-h* (*-mmO-he-s*), *-ttO-s* (*-ttO-*

---

² Markianovan 1990-luvun kieliopista lähtien livvinkarjalan konditionaali on ollut tapana jakaa kieliopissa neljään aikamuotoon, missä synteettistä muotoa kutsutaan konditionaalien ”imperfektiksi” ja analyttistä muotoa ”perfektiksi”. Kyseiset muodot koostuvat kuitenkin samoista aineksista ja ilmaisevat samoja merkityksiä, minkä takia konditionaalien nelijakoa on arvosteltu varsinkin taloudellisin perustein (ks. Nurmi 1997: 135–138).

h) ja *-ttO-k-se-h* (*-ttO-he-s*). Kuten näistä moniosaisista refleksiivimuodoista nähdään, refleksiiviset ainesosat ovat yhdistyneet toisiinsa välillä jopa täysin enakoimattomin keinoin. Tätä refleksiivitaivutuksen kehitystä ja logiikkaa refleksiivimuotojen taustalla koetan tässä luvussa selvittää.

Yksiosaiset refleksiivimuodot

-s ja -h

Kantasuomeen on rekonstruoitavissa vain muutama refleksiivimuoto, joista ensimmäiseksi käsittelen muotoja **-sEn* ja **-hEn*, jotka ovat itse asiassa alun perin saman päätteiden vahva- ja heikkoasteinen muoto (ks. Koivisto 1995: 61). Päätteen on teorisoitu kantautuvan persoonapronominista, tässä tapauksessa yksikön 3. persoonan pronomini *hän*, mikä on tyypillinen persoonapäätteiden ja omistusliitteiden etymologinen alkuperä (ks. Kallio 2021: 161–162). Kantasuomessa tällä päätteellä tiedetään olleen neljä funktiota. Se oli imperatiivin 3. persoonan päätte, passiivin (tai impersonaalisen, neljännen persoonan) päätte, refleksiivinen taivutusmuoto ja 3. persoonan omistusliite, joka lienee myöhäisempi itäinen innovaatio (Kallio 2021: 161). Päätteen ensimmäisen funktion tiedetään olleen jonkin tyyppin yksikön 3. persoonan päätte, mutta siitä ei olla vielä varmoja oliko päätte alun perin refleksiivimuoto, joka siirtyi persoonapäätteettömän imperatiivin 3. persoonan päätteeksi normaalitaivutuksessa, vai normaalitaivutuksen imperatiivin yksikön 3. persoonan päätte, joka saattoi myöhemmin kehittyä refleksiiviseksi päätteeksi normaalitaivutuksen ulkopuolella³, sillä muissa normaalitaivutuksen moduksissa yksikön 3. persoonan päätteelle oli jo kaksi varianttia: kantauralista kantautuva indikatiivissa, konditionaalissa ja potentiaalissa käytetty $-\emptyset$ (ks. võro-seton transitiviverbien taivutus: *tege* 'tekee' ja *tegi* 'teki'; Kallio 2021: 163) ja vain indikatiivin preesensissä käytetty **-pa* ~ **-ba* -partikkelista johdettu **-pi* ~ **-bi* (esim. suomen *syöpi* ja *antavi*).

Kummassakin tapauksessa aktiivin 3. persoonan funktion tiedetään olleen päätteen alkuperäinen ja passiivimuotojen tiedetään kehittyneen myöhemmin päätteen refleksiivisestä funktiosta. Nykyiset passiivimuodot olivatkin alun perin refleksiivisiä kausatiiviverbejä (ks.

---

³ Semanttinen kehitys lienee tässä tapauksessa ollut 'hän VERBI hänet (toisen)' > 'hän VERBI (hänet) itsensä'.

Lehtinen 1984; Häkkinen 1994: 248), joista kehittyi myöhemmin nykyisiä passiivimuotoja impersonaalisine merkityksineen (esim. 'hän ammutti itsensä' > 'hän tuli ammutuksi (tuntemattoman tahon toimesta)') ja jotka koostuivat kausatiivisesta johtimesta *-ttA- ja refleksiivisestä taivutuspäätteestä *-sEn ~ *-hEn. Kehitys refleksiivisestä merkityksestä passiiviseen on tunnettu kielistä ympäri maailmaa ja ihan naapuristakin, jossa skandinaavikielten passiivinen päätte -s on alun perin kehittynyt refleksiivisestä pronominista *sik* 'itse' (Koivisto 1995: 50). Tämän kehityksen näkee myös itse livvinkarjalan refleksiivitaivutuksesta, jossa taivutusparadigma on kehittynyt ilmaisemaan usein myös passiivista merkitystä (ks. luku 3.4.). Omistusliitteeksi kehittyminen on päätteiden viimeinen etappi, joka tapahtui viimeistään muinaiskarjalassa (ks. Kallio 2021: 161), ellei se ole kehittynyt eri reittiä itsenäisesti suoraan pronominista *hän* (ks. Kallio 2021: 162–163).

Tämä refleksiivimuoto on rekonstruoitu kantasuomeen indikatiivin preesensissä muotoon *-k-sEn ja imperfektissä (tai preteritissä) *-i-h/sEn, jotka elävät edelleen itäisissä itämerensuomalaisissa kielissä refleksiivimuotoina (esim. suomi *peseksen* 'peseytyy, pesee itsensä', *pesihen* 'peseytyi, pesi itsensä'; Koivisto 1991: 57–58), sekä võro-setossa intransitiiviverbien yksikön 3. persoonan päätteinä (esim. *eläs* 'elää', *elli* 'eli' < ksm. *eläksen, *elihen; Kallio 2021: 163). Samasta päätteestä ovat myöhemmin kehittyneet myös livvinkarjalan refleksiivianeekset -s ja -h. Alun perin heikkoasteinen päätte -h esiintyy kirjallivvin refleksiivitaivutuksessa yhtenä moniaineksisten refleksiivimuotojen osana (vrt. -*he-s*, (-*mm/ttO*)-*k-se-h*) ja itsekseen ainoastaan vaihtoehtoisena indikatiivin yksikön 3. persoonan päätteinä (ks. taulukko 2, 4–5), joka joskus murteissa liittyy verbin heikkoon vartaloon⁴ (vrt. Salmi *hyväkse(go) uuzi hebo katšoh?* 'hyvältäkö uusi hevonen näyttää?'; KKS s.v. *kattšuoakseh*). Livvinkarjalan murteissa se ilmaisee myös 1. tai 2. persoonan päätteiden yksiköllisyyttä (ks. -*mmO-h*, -*ttO-h*) ja se esiintyy vaihtoehtoisena konditionaalina (ks. *en keändänyzih* 'en olisi kääntynyt'; Ahtia 1938a: 119; Säämäjärvi *itkistel'izih* 'alkaisi itkeskelemään'; KKS s.v. *itkisselläkseh*) ja potentiaalina konnegatiivina ja yksikön 3. persoonan päätteinä (ks. *en tungeneh* 'en tunkeutune'; Ahtia 1938a: 119; Säämäjärvi *kandaneh* 'käynee päinsä'; KKS s.v. *kantoakseh*). Siitä esiintyy murteissa myös pitempi variantti -*he* (ks. Korpiselkä *kun ottihe eukon* 'kun otti itselleen eukon'; Koivisto 2019: 294),

⁴ Ahtian (1938a: 117) mukaan päätte -h liittyy indikatiivin preesensissä aina sanan heikkoon vartaloon (esim. *ammuh*), vaikka kielihistoriallisesta näkökulmasta päätte -h (< ksm. *-hEn) ei sulje tavua, jossa tapauksessa päätte lienee puhujien keskuudessa myöhemmin käsitetty väärin umpitavun aiheuttajaksi ja täten heikon asteen laukaisijaksi. Nykykieliopissa ja -oppimismateriaaleissa yksikön 3. persoonan taivutuksessa suositaan kuitenkin refleksiivimuodon liittämistä verbin vahva-asteiseen vartaloon (esim. *ambuh*).

joka on ulkoasultaan lähempänä alkuperäistä kantasuomen päätettä. Päätettä on käytetty myös johtamaan kirjallivvin taivutuskaavoista puuttuvia nominaalimuotoja, eli 2. infinitiivin inessiivimuotoja (ks. KKS Säämäjärvi *jagajessah* 'jakautuessaan'; KKS Nekkula-Riipuškala *pestessäh* 'peseytyessään') ja 3. infinitiivin inessiivi- tai elatiivimuotoja (ks. *juomassah* 'juomassa, -sta (tarpeeksi); juopumassa, -sta', *laskemassah* 'laskeutumassa, -sta', *liččoamassah* 'tunkeutumassa, -sta'; Ahtia 1938a: 118) ja mahdollisia abessiivimuotoja⁵ (ks. Säämäjärvi *ajattelemattah roadoi* 'hän työskenteli **suunnittelematta**'; KKS s.v. *ajatellakseh*). Ainoastaan imperfektin yksikön 3. persoonassa pääte nähdään sen alkuperäisessä funktiossa (esim. *ambuih* < ksm. *ampuihën (rekonstruktio omani)). Tästä se on levinnyt myöhemmin analogisena yleistyksenä preesensiinkin (ks. *ambuh*), mikä muistuttaa imperfektin passiivimuodon leviämistä preesensiin (vrt. *ammutti-h* > *ammuta-h*, eikä historiallisesti korrektimpi ***ammuta-kse(n)*).

Vahva-asteinen *-s* taas esiintyy kirjallivvissä ainoastaan passiivin ja imperatiivin tunnusten perässä (ks. *ammutahe-s*, *ammukkahe-s*), yksiköllisyyden ilmaisijana 1. ja 2. persoonan päätteiden perässä (vrt. *-mmO-s*, *-ttO-s*) ja osana moniaineksisia refleksiivimuotoja (vrt. (*-mm/ttO*)-*k-se-h*, *-he-s*). Päätteestä esiintyy myös pidempi versio *-ze*, jota nähdään murteissa ani harvoin refleksiivisinä yksikön 3. persoonan (ks. Tulemäjärvi *eloksed rod'iize kai igävänkeskised* 'olot **muuttuivat** oikein kehoiksi'; KKS s.v. *elos*) ja partisiippien päätteinä (ks. *kumardannuze* 'kumartanut'; Genetz 1885: 180). Tätä refleksiivimuotoa on käytetty myös johtamaan kirjallivvin ulkopuolelle jääneitä 3. infinitiivin illatiivimuotoja (ks. Säämäjärvi *työnytyn humal'niekam pertiz eäre, ku tuli sih čähdžeämähe-z* 'häädin humalaisen pois talosta, koska hän tuli siihen **soittamaan suutaan**'; KKS s.v. *tšäntšätäkseh*), joita nähdään myös naapurikielistä (vrt. eteläkarjala *keändelömähä-š* 'kääntyilemään, kääntelemään itseään', lyydi *heitmaha-ze* 'heittäytymään' ja vepsä *pezmaha-z* 'peseytymään'; Koivisto 1995: 62, 98).

-mmO-* ja *-ttO-

Livvinkarjalan refleksiivitaivutukseen kuuluvat myös yksiosaiset 1. ja 2. persoonan ainesosat *-mmO-* ja *-ttO-*, joista ainakin 1. persoonan pääte voisi palautua kantasuomeen omana

---

⁵ Kyseinen muoto on listattu *Karjalan kielen sanakirjassa* (KKS) refleksiivisen verbin *ajatellakseh* 'suunnitella, harkita, miettiä' artikkelin yhteydessä, mutta se ei ulkonäöltään eroa normaalitaivutuksen 3. infinitiivin abessiivimuodoista, missä tapauksessa voisi olla myös kyse normaalitaivutuksen verbistä *ajatella* 'miettiä, aprikoida'. Tämä vaikuttaa myös todennäköiseltä, sillä kyseistä nominaalimuotoa ei löydy mistään (livvin)karjalan kieliopeista, joissa listataan refleksiivitaivutuksen nominaalimuotoja.

refleksiivimuotonaan, sillä sitä esiintyy vatjaa ja inkeröistä lukuun ottamatta kaikissa itämerensuomalaisissa kielissä, joissa esiintyy refleksiivitaivutusta (ks. Koivisto 1995: 62–63, 117). Kyseiset livvinkarjalan ainesosat ovat kiinnostavia, sillä itsessään ne ovat identtisiä normaalitaivutuksen monikon 1. ja 2. persoonan päätteiden kanssa (esim. *ammummo* 'ammumme' ja *ammuitto* 'ammuitte' (esimerkit omiani)), mutta niitä on kuitenkin pidettävä erillisinä refleksiivimuotoina varsinkin yksikön asemassa, sillä normaalitaivutuksessa niiden päätteet ovat *-n* ja *-t* (ks. Koivisto 1995: 63, 85). Livvinkarjalassa päätteet esiintyvät nykyään vain suffiksikombinaatioina, jotka ovat kehittyneet luomaan eron sekä normaalitaivutuksen ja refleksiivitaivutuksen muotojen välille että refleksiivitaivutuksen yksikön ja monikon päätteiden välille. Kirjalivvin refleksiivitaivutuksessa yksikön 1. ja 2. persoonan päätteet ovat *-mmOs* ja *-ttOs* (ks. taulukko 2, 4–5), joista esiintyy livvinkarjalan murteissa yksittäiskonsonantilliset variantit *-mOs* ja *-tOs* (esim. Kotkatjärvi *katšahamos* 'katsahdan'; KKS s.v. *rotškahtoakseh*) sekä *h*-päätteiset variantit *-(m)mOh* ja *-(t)tOh* (ks. Kotkatjärvi *istuimoh* 'istuuduin', Salmi *roittoh* 'synnyt, tulet (joksikin)'; Koivisto 1995: 89), jotka ovat joskus myös pitkävokaalisia (vrt. Kotkatjärvi *kyls pezetööh i valatooh viel* 'sinä peseydyt ja huhtoudut vielä saunassa'; KKS s.v. *pessäkseh*). Kirjalivvin monikon 1. ja 2. persoonan päätteille *-mmOkseh* ja *-ttOkseh* taas on murteissa variantteja, joissa *kseh*-päätteen sijalla on päätte *-hes* (esim. Nekkula-Riipuskala *istuimmohes* 'istuuduimme', Vitele *kuraazittohez* 'kiroilitte'; Koivisto 1995: 89–90).

Muista sukulaiskielistä päätteiden nähdään kuitenkin esiintyvän itsekseenkin. Äänisvepsässä yksikön ja monikon muodot ovat identtisiä keskenään (esim. *laskemei* 'laskeudun', *pežemei* 'peseydymme' ja *ozutitei* 'näyttäydyit', *pežitei* 'peseydyitte'; Koivisto 1995: 62–63), kun taas keski- ja etelävepsässä monikkomuoto on erotettu johtamalla yksiosaisesta yksikkömuodosta (ks. *lad'ime* 'sovin' : *lad'imoo* 'sovimme' ja *ristitoi* 'ristit silmäsi' : *ristitoiš* 'ristitte silmänne'; Koivisto 1995: 62–63). Lyydissä taas esiintyy paljon refleksiivimuotojen vaihtelua murteittain ja siksi joissain murteissa päätteet muistuttavat enemmän vepsää (esim. *pežii-me*, *-mo(i)* 'peseydyin' : *pežiimmeheze* 'peseydyimme'; Koivisto 1995: 62) ja joissain taas enemmän livvinkarjalaa (esim. *salbadatos* 'sulkeudut' : *salbadatokseh* 'sulkeudutte'; Koivisto 1995: 63). Suomen itämurteissa on esiintynyt 1. persoonan refleksiivimuotoa refleksiivitaivutuksessa (esim. Maaninka *pistämme* 'pistäydyn'; Koivisto 1995: 62), jonka lisäksi refleksiivisyyttä on ilmaistu johtamisella (esim. *heittäi-n*, *-t*, *-(p)*, *-vät* 'heittäy-dyn, -dyt, -tyy, -tyvät'; Koivisto 1995: 65) ja näiden hybridillä (esim. Leppävirta *pistä-i-me* 'pistäydyn'; Koivisto 1995: 62), mutta suomesta ei ole tallennettu 2. persoonan

refleksiivimuotoa. Toisessa persoonassa on sen sijaan käytetty johdettuja normaalitaivutuksen päätteitä, joista *-(i-)te-t* (esim. *leikkaitet* 'leikkaat itseäsi' ja *pistätet* 'pistäydyt'; Koivisto 1995: 76–77) on nähty vakuuttavana selityksenä näiden erikoisten itäisten 1. persoonan päätteiden kehitykselle. Refleksiivinen johdin *-tte-* olisi tässä tapauksessa myöhemmin väärinkäsitetty monikon 2. persoonan päätteeksi, jonka perusteella refleksiivistä 1. persoonaa olisi alettu johtamaan monikon 1. persoonan päätteellä (esim. *pese-te(-t)* 'peseidy(t)' > *pese-mme(-n)* 'peseodyn'; ks. Koivisto 1995: 117). Tämä voisi selittää myös sen miksi persoonapäätteessä on *e*-vokaali, vaikka itämurteissa monikon 1. ja 2. persoonan päätteet päättyvät usein eri vokaaleihin. Tämä monikon 1. ja 2. persoonan päätteiden johtimistuminen muistuttaa myös lyydin Naamoilan murteessa tavattavaa ilmiötä, jossa yksikön 1. ja 2. persoonan refleksiivimuodot ovat toimineet refleksiivisinä johtimina ennen normaalitaivutuksen päätteitä (ks. *uskaužii-moi-n* 'uskaltaudivin', *muonii-t'oi-d* 'petyit', *istui-moi-m-zę* 'istuuduimme', *uškałži-t'oi-t'e* 'uskaltaudivitte'; Koivisto 1995: 96).

On kuitenkin myös mahdollista, että ainesosat *-mmO-* ja *-ttO-* palautuvat kantasuomeen ja ovat jonkin sortin johdoksia persoonapronomineista, kenties 3. persoonan refleksiivimuodon mallin mukaisesti. Mahdollista on myös jonkinlainen kehitys omistusliitteistä, jonka innoituksena olisi voinut toimia refleksiivimuodon **-s/hEn* päätyminen omistusliitteeksi, jolloin omistusliitteet olisi voitu käsittää väärin refleksiivimuotojen alkuperiksi. Inkeröisen Hevaan murteessa juuri tämä yksikön 3. persoonan refleksiivimuodon ja omistusliitteen vastaavuus aiheutti sen, että refleksiivitaivutuksessa monikon 3. persoonaa alettiin ilmaista monikon 3. persoonan omistusliitteellä (ks. *heitti-(h)en* 'heittäytyy' : *heitti-e-ssek* 'heittäytyvät'; Koivisto 1995: 106–107). Tämän lisäksi omistusliitteet ovat ilmaisseet nominaalimuotojen refleksiivisyyttä suomessa (vrt. *paenanna-an* 'painautunut', *kummittelemaa-sa* 'kummittelemaan') ja vepsässä (esim. *panda-nze* 'paneutua', *heitma-nze* 'heittäytymään', *peznu-nz-he* 'peseytynyt'; ks. Koivisto 1995: 64). Aikaisemmassa kappaleessa mainittu teoria *tte*-johtimen väärinkäsityksestä normaalitaivutuksen monikon 2. persoonan päätteeksi voisi myös yhtä hyvin koskea monikon 2. persoonan omistusliitettä (ks. *lapsilletto* 'lapsillenne'; Ahtia 1938a: 64). Omistusliitteiden päätymistä verbitaivutukseen lienee tapahtunutkin jo kantaauralissa, johon on rekonstruoitu omistusliitteistä koostuva objektikonjugaatioparadigma, mutta tämän yhteyttä yhteyttä itämerensuomalaisiin refleksiivitaivutussysteemeihin ei ole sen kummemmin tutkittu.

Loppujen lopuksi olisi järkeenkäypää, että kantasuomen refleksiivitaivutuksessa olisi ollut enemmän kuin yksi refleksiivimuoto, joka vaikuttaa turhankin niukalta paradigmatlta, mutta

päätteiden puuttuminen inkeröisestä ja vatjasta vaikeuttaa näiden päätteiden palauttamista kauemmas menneisyyteen. Päätteet palautuvat kuitenkin myös kantasuomeen siinä tapauksessa, jos kyseessä on vain johdetut normaalitaivutuksesta lainatut monikon päätteet (ks. Koivisto 1995: 117), minkä taustalla voisi olla päätteiden vokaaliloppuisuus, mikä olisi sallinut refleksiivisten ainesosien liittymisen helpommin kuin konsonanttiloppuiset yksikön päätteet *-n* ja *-t*. Päätteitä on kuitenkin vielä tutkittava, mikäli niiden alkuperät halutaan saada selville.

Moniosaiset refleksiivimuodot

-hes

Moniosaisista refleksiivimuodoista laajimmalle on levinnyt päätte *-hes*, jolle löytyy myös eniten variantteja kaikista refleksiivimuodoista livvinkarjalan murteissa. Kyseinen muoto on kehittynyt alun peirn muotojen *-h* ja *-s* yhteen liittymisestä (**-hEsEn* (rekonstruktio omani) < ksm. **-hEn* + ksm. **-sEn*), jonka takia livvinkarjalan murteissa esiintyy variantit *-hezen* (vrt. Vieljärvi *roihezen* 'tulee (joksikin)'; Koivisto 1995: 90), *-heze* (vrt. Nekkula-Riipuskala *nygei kai ammuldiiheze* 'nyt kaikki tuli ammennetuksi'; KKS s.v. *ammultoakseh*) ja *-hez* (vrt. Säämäjärvi *kerahm algaihez* 'kokous alkoi': KKS s.v. *alkoakseh*). Näistä löytyy myös lisää variantteja, joissa päätteen ensimmäinen *e*-vokaali on sopusoinnussa edeltävän vokaalin kanssa, kuten suomen illatiivipäätte konsanaan (ks. *koti-(h)in*, *talo-(h)on*, *pata-(h)an*). Yleisimmät variantit näistä ovat kuitenkin *a*-vokaalisia, eli *-has* (vrt. Säämäjärvi *jovvatellahas* 'ollaan, ovat jouten'; KKS s.v. *jovvatellakseh*) ja *-haze* (vrt. Säämäjärvi *ahavoittšemahaze l'ihad nostoa pidäy* 'lihat pitää nostaa **tuulessa kuivamaan**'; KKS s.v. *ahavoijakseh*).

Kirjalivvissä päätte esiintyy partisiipeissa (ks. taulukko 6), passiivin ja 3. persoonan päätteenä (esim. *ammutahes* ja *ambuhes*) ja passiivin (esim. *ei ammutahes*) ja konditionaalien konnegatiivissa (ks. taulukko 4). Murteissa se esiintyy myös 1. infinitiivin tunnuksena (ks. Salmi *nälgiälläheze* 'pyydellä t. etsiskellä nälkäisenä ruokaa'; KKS s.v. *nälkäilläkseh*) ja monikollisuuden ilmaisijana 1. ja 2. persoonan päätteiden perässä ollessaan (ks. Nekkula-Riipuskala *istuimmohes* 'istuuduimme', Vitele *kurazittohez* 'kiroilitte'; Koivisto 1995: 89–90), joka nähdään myös lyydin murteista (vrt. *pežiitteheze* 'peseydyytte', *salbadaižimmeheze* 'sulkeutuisimme'; Koivisto 1995: 94–95). Tällä päätteellä on johdettu myös livvinkarjalan

murteissa 3. infinitiivin inessiivi- ja elatiivimuotoja⁶ (ks. Säämäjärvi *pidäy tapattoa netše žiivatt_ iäreh muokkoamassaheze* 'tuo kotieläin pitää tapattaa pois **kitumasta**'; KKS s.v. *muokatakseh*), jotka ovat kuitenkin jääneet virallisten kielioppien ulkopuolelle.

Pääte on todennäköisesti alun perin kehittynyt tavasta erottaa normaalitaivutuksen *h*-päätteiset passiivin ja imperatiivin 3. persoonan muodot refleksiivimuodoista lisäämällä toinen refleksiivimuoto *-s* pitkän *he*-päätteen perään (esim. *ammurah(e) > ammutahes* ja *ammukkah(e) > ammukkahes*). Näitä refleksiivitaivutteisista passiivin preesensmuotoja esiintyy refleksiivitaivutukseltaan köyhässä vienankarjalassa asti (ks. Uhtua *šiiä tunnušsetahaš, ševätähäš* 'sitten he tunnistavat toisensa ja syleilevät toisiaan'; KKS s.v. *sevätäkseh*), mikä myös mahdollisesti kertoo muodon iästä. Tämän jälkeen pääte lienee siirtynyt muidenkin modusten yksikön 3. persoonien funktioon, johon se on siirtynyt joko kokonaisuudessaan tai saman analogian kautta *h(e)*-loppuisista yksikön 3. persoonan muodoista (esim. *ambuh(e) > ambuhes*). Tässä funktiossa pääte esiintyy myös keskivepsässä (ks. Noidal *jagoihez* 'jakautui'; Koivisto 1995: 102). Viimeiseksi pääte lienee siirtynyt kokonaisuudessaan nominaalimuotoihin, joista partisiippeihin pääte lienee siirtynyt, kun refleksiivijohdokset eivät ole olleet tyydyttäviä ja johdosten refleksiivisyys on ollut vaikeasti havaittavissa (vrt. ***ambuinh* ja ***ammuittu*). Perusmuodon ja 1. ja 2. persoonan päätteiden monikollisuuden ilmaisuun pääte lienee taas siirtynyt, kun *kseh*-pääte on systemaattisesti syrjäytetty refleksiivisistä tehtävistään, ehkä siksi kun *hes*-pääte on ollut vakiintuneempi ja sen refleksiivisyys helpommin tunnistettavissa. Päätteen leviäminen kaikkiin kategorioihin saattaakin johtua myöhemmästä väärinkäsityksestä päätteestä yleisenä refleksiivisyyden ilmaisijana ja sen yksittäiskonsonantillisuudesta, jonka takia se pystyy helposti liittymään sanojen perään ilman astevaihtelun laukaisemista.

Pääte on levinnyt myös normaalitaivutuksen puolelle imperatiivitaivutukseen, jonka erikoisuuksiin kuuluu monikon 3. persoonan ja passiivin muotojen identtisyys normaali- ja refleksiivitaivutuksessa. Täten muoto *ammuttahes* voi tarkoittaa neljää eri asiaa kontekstista riippuen: 'ampukoot', 'ampukoot itse(ä)nsä', 'ammuttakoon' tai 'ammuttakoon itse(ä)nsä' (ks. Genetz 1884: 179). Itämerensuomalaisten ja saamelaiskielten imperatiivimuotoja tutkineen Leskisen (1967: 258) mukaan normaalitaivutukseen leviämisen on mahdollistanut sen erotettavuus muista imperatiivimuodoista sekä venäjän vaikutus, sillä venäjän kielessä

---

⁶ Olo- ja erosijat ovat livvinkarjalassa vepsän ja lyydin tavoin langenneet yhteen, mutta niitä pidetään silti omina sijamuotoinaan livvinkarjalan kieliopissa, sillä erosijan voi erottaa olosijasta *päi*-suffiksilla avulla (ks. *talois* 'talossa; talosta' : *taloispäi* 'talosta' (esimerkit omiani)).

passiivia voidaan ilmaista refleksiivimuotoisilla verbeillä. Analogian mukainen muotohan olisi refleksiivitaivutuksessa ***ammutakkahes*, mutta imperatiivin tunnus *-kkA-* on tällaisissa tapauksissa voitu jättää pois ilman minkäänlaista päällekkäisyyttä muiden muotojen kanssa tai imperatiivisen merkityksen havaitsemisen vaikeutumista, jossa tapauksessa tunnuksen poisjättäminen on ollut myös kielellisesti taloudellista. Tämänkaltainen imperatiivin tunnuksen poisjättäminen on voinut saada myös innoitusta murteellisista supistuneista varianteista, joissa imperatiivin tunnuksen *k*-konsonantti on kolmannella tavurajalla ollessaan suffiksaalisen astevaihtelun takia kadonnut (ks. *heitteättökseh* 'heittäytykää' ja sen katoa kokematon vastine *heittäkkeä(ttö)kseh*; Ahtia 1938a: 121). Refleksiivimuotojen päätyminen normaalitaivutukseen ei myöskään ole itämerensuomalaisissa kielissä ennennäkemätöntä, sillä kuten aiemmin nähtiin myös passiivin ja luultavasti imperatiivin 3. persoonan päätte *-h* on alkuaan refleksiivimuoto.

-kseh

Livvinkarjalan refleksiivimuoto *-kseh* koostuu muuten kadonneesta kantaauralilaisesta preesensin tunnuksesta **-k-* ja yksikön 3. persoonan refleksiivimuodon vahva- ja heikkoasteisesta muodosta peräkkäin (**-ksEhEn* (rekonstruktio omani) < **-k-* + *-*sEn* + **-hEn*). Tämän refleksiivimuodon kehitystä edelsi kuitenkin jo aiemmin mainittu kantasuomeen rekonstruoitu refleksiivimuoto **-ksEn*, joka ei kuitenkaan esiinny livvinkarjalassa ja jonka perään on myöhemmin liittynyt toinen refleksiivimuoto **-hEn*⁷ (Koivisto 1995: 60). Refleksiivimuoto *-kseh* esiintyy lyydissä ja eteläkarjalassakin, jonka perusteella suffiksikombinaatiota on pidetty ajoittain hyvin vanhanakin (ks. Koivisto 1995: 61). Päätte on livvinkarjalassa toiminut ainoastaan 1. infinitiivin tunnukseksi (ks. taulukko 7) ja 1. ja 2. persoonan päätteiden monikollisuuden ilmaisijana (ks. taulukko 2, 4–6). Päätte esiintyy 1. infinitiivin tehtävissä myös eteläkarjalassa (ks. Repola *keännelläkšeh* 'kääntelettiä', Paatene *ripuštoakšeh* 'hirttäytyä'; Koivisto 1995: 60), joskus kuitenkin erimuotoisina (ks. Paatene *venčaijakše-že* 'mennä naimisiin', *lähennelläkse-e-že* 'lähennellä'; Koivisto 1995: 88), ja ilman *h*-päätettä vepsässäkin (ks. Šoutärv *kumartaksę* 'kumartautua', Kuja *piittaksę* 'piiloutua, peittäytyä'; Koivisto 1995: 60).

⁷ Livvinkarjalan murteissa päätteiden loppu *-h* voi myös assimiloidua seuraavan sanan ensikonsonanttiin (vrt. Säämäjärvi *reähk_on haikostoakses silmien ristíhez* 'on synti haukotella silmiä ristiessä'; KKS s.v. *haikostoakseh*).

On itse asiassa mielenkiintoista, että kyseinen konsonanttiryhmittymä *-ks-* on edes säilynyt livvinkarjalassa, sillä refleksiivimuoto *-h(es)* on vallannut siltä alaa sen alkuperäisissä funktioissa indikatiivin preesensin passiivin päätteinä (ks. *ammutah*, eikä ***ammutakse(n)*) ja yksikön 3. persoonan refleksiivimuotona (ks. *ambuh(es)*, eikä ***ammukse(n)*). Ainoa syy sen säilymiselle voikin olla, että se on päätyntä aikaisin refleksiivitaivutuksen 1. infinitiivin tunnukseksi livvinkarjalasta puuttuvan possessiivisuffiksillisen 1. infinitiivin translatiivimuodon vaikutuksesta (vrt. *ambuo-kse-h* ja suomen *ampua-kse-(h)en*). Tämä voisi selittää myös miksi kyseinen mahdollisesti kantasuomeen palautuva (Saukkonen 1965: 17) nominaalimuoto ylipäättään puuttuu livvinkarjalasta⁸. Voi täten olla, että kun rakenne on alkanut kielessä harvinaistumaan ja kun kielen puhujat ovat tavanneet naapurikielten (3. persoonan) omistusliitteellistä pitkää perusmuotoa, sen translatiivin päätte on saatettu väärin käsittää refleksiivimuodoksi tai muuten vain toiminut innoittajana kyseisen refleksiivisen infinitiivimuodon synnylle. Tämä selittäisi myös *h*-refleksiivimuodon liittymisen *kse(n)*-muodon perään, sillä se on ulkonäöltään ja alkuperältään identtinen 3. persoonan *h*-omistusliitteen kanssa. Ei myöskään ole ihme, että kielimuodot, joissa kyseistä refleksiivistä *kseh*-infinitiiviä esiintyy, esiintyy suurimmaksi osaksi vain 1. ja 2. persoonan translatiivimuotoa eikä 3. persoonan ***kseh*-muotoa⁹. Pitkän 1. infinitiivin 3. persoonan muodon voidaan täten ajatella näissä kielissä tulleen syrjäytetyksi refleksiivisen infinitiivin toimesta, mille löytyy vertauskuvia muista itämerensuomalaisista kielistä. Tästä esimerkiksi frekventatiivinen *ksi*-johdin (ks. *pureksia*), joka on virossa hävinnyt kielestä kokonaan *ksi*-konditionaalin *takia* (ks. Kuokkala 2023: 37). Lopuksi mainittakoon, että vaikka semanttiselta kannalta rakenteet eivät muistuta toisiaan (vrt. 'ampua itse(ä)nsä' ja 'ampuakseen'), näiden rakenteiden ainesten (perusmuoto + *-kse-* + **-hen*) ja kieliopillisen kategorian (1. infinitiivi) vastaavuus on jo itsessään varteenotettavaa teorian kannalta.

2.1.1. Vastaamattomat kysymykset refleksiivimuotojen kehityksestä

Yksikön päätteet *-mmOs* (*-mmOh*) ja *-ttOs* (*-ttOh*)

⁸ Kyseinen nominaalimuoto on esiintynyt harvakseltaan ilman omistusliitteitä livvinkarjalaisessa runokielessä (ks. *passibo palkaks, hyvä mučoi suahaks* (kirjoitusasu modernisoimani); Saukkonen 1965: 15).

⁹ *Karjalan kielen sanakirjasta* (KKS) ja itämerensuomen infinitiivimuotojen tutkimuksista (ks. esim. Saukkonen 1965) löytyy monia esimerkkejä varsinaiskarjalan omistusliitteellisistä 1. infinitiivin translatiivimuodoista, mutta vain 1. ja 2. persoonassa (ks. Jyskyjärvi *toratakšeni*; Saukkonen 1965: 15 ja Rukajärvi *juostaksesi*; KKS s.v. *juoni*).

Refleksiivimuotojen kehitykseen liittyy kuitenkin vielä kysymyksiä, joihin koetan nyt vastata refleksiiviset ainesosat käsiteltyäni. Ensimmäiseksi on kysyttävä, miksi päätteet *-s* ja *-h* ovat siirtyneet ilmaisemaan 1. ja 2. persoonapäätteiden yksiköllisyyttä? Kuten aiemmin mainittiin, ainesosat *-mmO-* ja *-ttO-* esiintyvät sukulaiskielissä itsekseenkin. Joissain kielissä ne ilmaisevat molempia yksikön ja monikon refleksiivimuotoja ja joissain kielissä vain yksikön refleksiivimuotoja. Livvinkarjalassa 1. ja 2. persoonan refleksiivimuodot ovat kuitenkin aina suffiksikombinaatioita, joiden taustalla lienee ollut halu erottaa refleksiivitaivutuksen yksikön päätteet normaalitaivutuksen monikon päätteistä. Tätä samaa on tapahtunut myös muissa sukulaiskielissä, mutta usein vain monikollisissa muodoissa. *s-* ja *h-*päätteisiä yksiköllisiä refleksiivimuotoja esiintyy livvinkarjalan lisäksi lyydin murteissa¹⁰ (ks. *salbadatos* 'sulkeudut'; Koivisto 1995: 63) ja eteläkarjalan murteissa (ks. Paatene *-mmAže, -ttAže* ja Repola *-mmeh, -tteh*; Novak ym. 2022: 157). Näiden suffiksiyhdistelmien taustalla voisi olla väärinkäsitys *s-* ja *h-*päätteistä yleisinä refleksiivisyyden ilmaisijoina niiden alkuperäisen refleksiivisen yksikön 3. persoonan päätteiden funktion sijaan, sillä 3. persoona saattoi olla alun perin päätteetönkin (vrt. *ambui_* 'ampui' > *ambuih* 'ampui itsensä'). Tällöin päätteet olisi voitu siirtää yksikön 3. persoonasta refleksiivisten 1. ja 2. persoonan ainesten *-mmO-* ja *-ttO-* perään, minkä seurauksesta on syntynyt uusia refleksiivimuotoja, jotka eroavat normaalitaivutuksen monikon päätteistä ja erottavat refleksiiviset yksikkö- ja monikkomuodot toisistaan. Tämä muistuttaa hieman mordvalaisten kielten objektikonjugaation päätteiden kehitystä, missä alun perin yksikön 3. persoonan objektia ilmaiseva tunnus *-s(a)-* (ks. ersä-mokša *kundasa* 'minä otan hänet kiinni', *kundasak* 'sinä otat hänet kiinni', *kundasi* 'hän ottaa hänet kiinni') on myöhemmin väärin käsitetty preesensin tunnukseksi, milloin päätte on siirtynyt myös yksikön 1. persoonan objektia ilmaiseviin preesensin päätteisiin (ks. ersä *kundasamak* 'sinä otat minut kiinni', *kundasamam* 'hän ottaa minut kiinni'). (Koizumi 1969: 25–26.)

Tätä yhtenäisen alkuperän teoriaa hankaloittavat kuitenkin keskivepsän *s-*päätteiset monikon refleksiivimuodot *-moiš* (esim. *pežemoiš* 'peseydymme'; Koivisto 1995: 102), *-toiš* (esim. *keradatoiš* 'keräännytte'; Koivisto 1995: 102), *-soiš* (esim. *istusoiš* 'istuutuvat'; Koivisto 1995: 102) ja *-h(ez)oiš* (esim. *pañihoiš* 'paneutuivat', *sõt'lihezoiš* 'söivät < syöttelivät itseään');

¹⁰ Olen tavannut myös *kseh-*päätteisen yksikkömuodon keskilyydistä (ks. *fatiimokseh* 'hoksasin'; Koivisto 1995: 97), mutta suurimmaksi osaksi tapaamani yksikön 1. ja 2. persoonan refleksiivimuodot ovat *s-*päätteisiä tai esiintyvät itsekseen, jossa tapauksessa kyseessä voisi olla yksittäistapaus tai jopa keruu- tai kirjoitusvirhe.

Koivisto 1995: 102–103). Kyseisissä murteissa yksikön refleksiivimuodot ovat *s*-päätteettömiä (ks. *sirdamoi* 'siirryn', *sädatoi* 'pukeudut'; Koivisto 1995: 102), jolloin päätettä *-s* on käytetty luomaan ero yksikön ja monikon muotojen välille ja lopettamaan niiden monimerkityksisyys. Koivisto (1995: 98) on kuitenkin selittänyt *s*-päänteen toimivan vepsässä ”jonkinlaisena merkitykseltään laajentuneena yleisenä refleksiivisenä taivutus-päänteenä” livvinkarjalan päätteen *-hes* tavoin, joten näiden refleksiivimuotojen muodostus on voinut seurata eri logiikkaa kuin eteläkarjalan, livvinkarjalan ja lyydin refleksiivimuodot ja voivat täten olla rinnakkaiskehityksen tulosta verrattavissa livvinkarjalan *hes*-pääntteisiin monikkomuotoihin.

Monikon päätteet *-mmOkseh (-mmOhes)* ja *-ttOkseh (-ttOhes)*

Seuraavaksi pitää kysyä, että miksi taas päätteet *-kseh* ja *-hes* ovat siirtyneet ilmaisemaan 1. ja 2. persoonan päätteiden monikollisuutta? Kuten aiemmin on mainittu, kirjalivvissä monikon refleksiivimuodoista käytetään *kseh*-pääntteisiä refleksiivimuotoja, joita esiintyy keskilydyissäkin (vrt. *salbadamokseh*, *-tokseh* 'sulkeudumme, -tte', *pezimökseh* 'peseidyimme'; Koivisto 1995: 96–97), mutta kirjalivvin ulkopuolella on käytetty myös *hes*-pääntteisiä monikon refleksiivimuotoja, joita esiintyy taas pohjoislydyissä (vrt. *pežiitteheze* 'peseidyitte', *salbadaižimmeheze* 'sulkeutuisimme'; Koivisto 1995: 94–95). Nämä variantit ovat todennäköisesti syntyneet tarpeesta erottaa monikon refleksiivimuodot yksikön refleksiivimuodoista ja normaalitaivutuksen monikkomuodoista, ja tähän tehtävään on ollut jäljellä vain kaksi refleksiivistä taivutusainesta, eli moniosaiset päätteet *-kseh* ja *-hes*. Muodon *-kseh* ainoa rooli on ollut tätä ennen 1. infinitiivin tunnuksena, josta päätte on myöhemmin voitu liittää 1. ja 2. persoonan päätteiden perään, varsinkin kun muodon alkuperä on unohtunut ja jäljelle on jäänyt vain käsitys refleksiivisyydestä. Muoto *-hes* on myös sopinut tähän tehtävään, sillä sekin on saatettu myöhemmin väärinkäsittää yleiseksi refleksiivisyyden ilmentäjäksi ja varsinkin silloin kun *-hes* on alkanut systemaattisesti syrjäyttämään *kseh*-muodon sen funktioista. Voi myös olla, että näitä kaksitavuisia refleksiivimuotoja on suosittu tähän tehtävään siitä syystä, että ne on nähty sopivampina ilmaisemaan monikollisuutta niiden monitavuisuuden takia. Yksitavuiset *-s* ja *-h* olisi tällöin koettu sopivaksi yksikön refleksiivimuotojen muodostamiseen, kun taas niiden monitavuiset yhdistelmämuodot *-kseh* ja *-hes* olisi koettu sopiviksi monikkomuotojen ainesosiksi. On kuitenkin todettava, että nämä

arvuutteluni voivatkin olla vain tapoja ja toivomuksia löytää logiikkaa näiden muotojen kehityksestä, missä sitä ei ehkä alun perin ole näin paljoa ollutkaan.

2.2. Refleksiiviset johtimet ja niiden etymologiat

Kirjalivvin refleksiivitaivutuksen pienemmässä roolissa ovat refleksiiviset johtimet, joita on refleksiivimuotojen tapaan yksi- (-te- ja -tte-) ja moniosaisia (-te-te-, -te-tte- ja -te-čče-). Refleksiivisiä johtimia esiintyy kirjalivvin refleksiivitaivutuksessa vain imperatiivin yksikön 2. persoonassa ja indikatiivin ja potentiaalın konnegatiivimuodoissa, kun taas murteissa johtimet ovat levinneet muihinkin rooleihin infiniitti- ja finiittimuotojen taivutuksessa.

-te-

Kantasuomeen on rekonstruoitavissa vain yksi refleksiivinen johdin *-tE- (: *-dE-), joka palautuu itse asiassa kantasuomeakin aikaisempaan aikaan ja ainakin länsiuralliseen kantakieleen, sillä se esiintyy saamelaiskielissäkin (vrt. pohjoissaame *geassit* 'vetää' + *-dit* > *geassádit* 'vetäytyä, poistua'; *Álgu*-tietokanta), joissa se voi toimia jopa denominaalisena johtimena (ks. Koivisto 1995: 117). Itämerensuomalaisissa kielissä se esiintyy jokaisessa kielimuodossa, jossa esiintyy refleksiivitaivutusta joissain muodossa. Suomen itämurteissa johdin on päässyt kehittymään pisimmälle, sillä itämurteissa johtimella on ollut mahdollista muodostaa koko taivutusparadigma jopa nominaalimuotoja myöten (vrt. Kaavi (Pohjois-Savo) *heitätä* 'heittäytyä'; Korhonen 1960: 165). Kirjalivvin refleksiivitaivutusparadigmassa johdin esiintyy vain konnegatiivimuodoissa ja imperatiivin yksikön 2. persoonassa (esim. *ambui* < ksm. **ampudək* (rekonstruktio omani)), joka voi liittyä kaksivartaloisissa ja yksitavuisissa verbeissä joko niiden vokaali- (esim. *panei* ja *joi*) tai konsonanttivartaloihin (esim. *panne* ja *juvve*). Johtimella on kuitenkin ollut enemmän käyttöä livvinkarjalan murteissa, sillä sitä on käytetty 2. infinitiivin refleksiivisissä inessiivimuodoissa (ks. Impilahti *laske-i-jjessa* 'laskeutuessa'; Koivisto 2019: 289) ja varsinkin yksikön 3. persoonan muotojen refleksiivisessä johtamisessa. Näissä muodoissa voi esiintyä normaalitaivutuksen persoonapäite (ks. Salmi *rod'i-e-u* 'tapahtuu'; KKS s.v. *rotie(kseh)*) tai refleksiivimuoto (ks.

Nekkula-Riipuškala *puski-a-h*¹¹ 'puskee'; Koivisto 1995: 90). Johtimesta esiintyy myös murteissa kaksiosainen variantti *-ije ~ -jje* (< ksm. **-dEdEk* (rekonstruktio omani)) konnegatiivissa ja imperatiivin yksikön 2. persoonassa (vrt. Nekkula-Riipuškala *älä ajajje minuh* 'älä hyökkää minun kimppuuni'; KKS s.v. *ajoakseh*).

Johtimen käytössä kirjallivvissä on kiinnostavaa varsinkin potentiaalinen konnegatiivimuodot (ks. *ambunei*), joissa johdin tulee moduksen tunnuksen perään, kun taas tyypillisessä, historiallisesti korrektissa verbinosien kiinnittymisjärjestyksessä johdin liittyy suoraan verbivartaloon ennen modusta ja persoonapäätettä (esim. ***ambuine*)¹². Tämä voikin kertoa johtimen vaikeudesta ja vieraudesta livvinkarjalan puhujille, joka voisi myös selittää miksi refleksiivistä johtamista ei ole harrastettu sen enempää. Heikkoasteinen *te*-johdin saattaa myös muuttaa *i*-vartaloisen verbin loppuvokaalin *e*-vokaaliksi (esim. *rod'i-* > Säämäjärvi *rod'ei*; KKS s.v. *rotie(kseh)*), joka johtunee halusta ylläpitää heikkoasteisen johtimen *i*-vokaaliasun analogiaa, sillä verbin *i*-vokaalin jälkeen heikkoasteisen johtimen on oltava *e*-vokaalinen.

-tte-

Kirjalivvin ulkopuolella esiintyy myös toinen johdin *-tte-*, jonka on teorisoitu syntyneen yksittäiskonsonantillisen *te*-johtimen liittymisestä kaksivartaloisiin supistumaverbeihin (vrt. suomen ja karjalan *palkata* > *palkate* 'palkkaudu'). Tällöin verbin konsonantivartalon loppu-*t* on liittynyt osaksi johdinta, joka olisi sitten uutena geminoituneena johtimena yleistynyt muunkinlaisten verbien yhteydessä (ks. Koivisto 1995: 66). Livvinkarjalan murteissa tämä johdin on harvinaisempi ja sitä nähdään liittyneenä usein vain monitavuisten kaksivartaloisten verbien perään¹³ (vrt. Säämäjärvi *ei ommel'te sinul netäin* 'tämä ei tule sinulta ommelluksi'; KKS s.v. *ommellakseh*). Pääte esiintyy livvinkarjalassa (ja lyydissä) vain konnegatiivissa ja yksikön 2. persoonan imperatiivissa (Koivisto 1995: 65–66), toisin kuin muissa karjalan ja suomen murteissa, joissa johtimella on laajempi käyttöala refleksiivitaivutuksessa (ks. Repola

¹¹ Johtimen *a*-vokaaliasu johtuu Nekkula-Riipuškalan murreominaisuudesta, jossa diftongit avartuvat painollisissa asemissa (ks. *hiäno* 'hieno' ja *riasku* 'rieska'; Novak ym. 2022: 41).

¹² Tämänkaltaista verbinosien kiinnittymisjärjestystä noudattavia refleksiivisiä potentiaalimuotoja on kuitenkin tallennettu livvinkarjalan murteista (ks. Salmi *heittä-i-ne-hes* 'heittäytynee'; Genetz 1884: 182).

¹³ Koivisto (1995: 90) on mieltänyt tämänkaltaisissa muodoissa esiintyvän johtimen geminoituneeksi *tte*-johtimeksi, mutta kyseessä voisi olla myös yksittäiskonsonantillinen *te*-johdin, sillä livvinkarjalassa astevaihtelu on vähäisempää toisen ja kolmannen tavun rajalla (ks. Säämäjärvi *loskuuttu jäi ommel'tes tavaroa 'ommellessa jäi jäljelle kaistale kangasta'*; KKS s.v. *loskuutta*), joka haastaa tämän yksiosaisen johtimen olemassaoloa.

peže-te-n, -t 'peseodyn, -t'; Koivisto 1995: 66 ja suomen itämurteiden refleksiivinen perusmuoto *muutellate*; Häkkinen 1994: 255). Tästäkin johtimesta esiintyy kaksiosainen variantti *-te-tte-* (vrt. Impilahti *ei andaite* 'ei antaudu', Tulemajärvi *ei punoite* 'ei kierry'; Koivisto 1995: 90), joka on livvinkarjalassa (ja muissakin sukukielissä) laajalevikkisempi kuin sen yksiosainen variantti, sillä sitä näkee muidenkin modusten refleksiivisessä johtamisessa (ks. Säämäjärvi *moli-e-te-h* 'rukoilee', *pezi-e-te-h* 'peseytyy'; Koivisto 1995: 90).

-čče-

Länsi-Aunuksen Impilahden, Suistamon ja Salmin murteissa on esiintynyt kolmatta johdintyyppiä eli johdin *-čče-*, jota edeltää aina refleksiivinen johdin *-te-* ja joka hyödyntää usein normaalitaivutuksen päätteitä (vrt. Impilahti *laskeičen, -d, laskeiččov* 'laskeudun, -t, laskeutuu'; Koivisto 1995: 90). Tämä johdin lienee syntynyt johtimesta *-tte-*, joka on sitä edeltävän heikkoasteisen *te-*johtimen aiheuttaman palatalisaation takia kehittynyt affrikaataksi (*-i-te- > -i-t'e- > -i-t'se- ~ -i-če-*; ks. Koivisto 1995: 66). Johdinta esiintyy enimmäkseen varsinaiskarjalassa ja varsinkin sen niin kutsutuissa tytärkarjalaisissa murteissa, eli Tverin, Tihvinän ja Valdain murteissa, joissa päätte voi muodostaa koko taivutusparadigmaan (ks. KKS s.v. *istuoččie, istuiččie* 'istuutua'; Tver *istuočen* 'istuudun'; Koivisto 1995: 66). Livvinkarjalan länsimurteissa tämä johdin esiintyy kuitenkin hiukan eri tavalla ja sen käyttöön liittyy kiinnostavia piirteitä. Ensinnäkin toisin kuin tytärkarjalaisissa murteissa, livvinkarjalassa johdin ei esiinny jokaisessa taivutuskategoriassa ja sen sijaan ainakin passiivi- (vrt. Kitelä (Impilahti) *ei rikkojja* 'ei pilauduta, eivät pilaudu'; Genetz 1884: 182) ja infinitiivimuodoissa (ks. Impilahti *jaksa-i-jja* 'riisuutua', *laske-i-jje-ssa* 'laskeutuessa'; Koivisto 1995: 90) on käytetty muotoja *-ij(j)A* ja *-ije-*. Nämä muodot ovat luultavasti alkuaan refleksiivisiä *te-*johdoksia, jolloin olisi kyse sekaparadigmiaisista verbeistä, mutta samaan aikaan näiden päätteiden voisi ajatella juontuvan sekaannuksesta livvinkarjalan instrumentaaliin *-itA ~ -(V)ijA* -verbeihin (vrt. KKS s.v. *kuomita, kuomuija* 'olla (syli)kummina lasta kastettaessa' : *kuom(u)ičče-*), joka johtuisi johtimien äänteellisestä vastaavuudesta (ks. Koivisto 1995: 66). Nämä verbityypit eivät ole kuitenkaan taivutukseltaan täysin identtisiä, sillä imperatiivissa refleksiivisten verbien taivutus noudattaa päinvastaisia sääntöjä (ks. *ištoi* 'istuudu' : *istuočekkah* 'istuutukoon'; Koivisto 1995: 90) instrumentaaliin verbeihin verrattuna (ks. *nuagliče* 'naulitse' : *nuaglikkah* 'naulitkoon'; VepKar s.v. *nuaglita*).

3. Refleksiivitaivutuksen semanttiset funktiot ja niiden kehitys

Livvinkarjalan refleksiivisen taivutusparadigman nimitys on jo aikaisin perustunut sen itseen kohdistuvan tekemisen funktioon. Nykyisen refleksiivitaivutusnimityksen sijaan taivutusparadigmaa on kuitenkin saatettu aikaisemmin kutsua eri nimillä. Esimerkiksi savolaisuuksia kirjakieleen tuoneet Poppius ja Becker kutsuivat murteidensa refleksiivitaivutusta ”mediumiksi” ja ”resiprookkiseksi eli medium- eli refleksiivikonjugaatioksi” (ks. Häkkinen 1994: 254–255), kun taas varhain karjalan kieltä tutkinut Genetz käytti nykyisen nimityksen sijaan vanhentunutta nimitystä ”itsekohtainen käytelmä” (ks. Novak ym. 2022: 157). Refleksiivitaivutusta on täten tutkittu jo vuosisatojen ajan, varsinkin sen ainesosien etymologioiden osalta, mutta sen sijaan taivutusparadigman semanttisten funktioiden tutkiminen on jäänyt taka-alalle (ks. Koivisto 1995: 234), mikä on yllättävää sillä refleksiivitaivutus on alkanut ilmaisemaan ajan saatossa muitakin merkityksiä refleksiivisyyden ohella, kuten esimerkiksi datiiivirefleksiivisyyttä, resiprookkisuuutta, passiivisuutta, inkoatiivisuutta, intensiivisyyttä ja muuten vain abstrakteja merkityksiä. Itämerensuomalaisten refleksiivitaivutussysteemien nimitystä refleksiiviseksi on tämän monitoiminnallisuuden ja sen seurauksesta harhaanjohtavuuden perusteella joskus jopa kritisoitu (ks. Koivisto 1995: 234), mutta nimitys on kuitenkin perusteltua, sillä refleksiivisen merkityksen ilmaisun tiedetään olleen itämerensuomalaisen refleksiivisten taivutusmuotojen ja johtimien alkuperäinen funktio (ks. Koivisto 1995: 53). Näitä funktioita ja niiden semanttisia kehitysreittejä aion tässä luvussa eritellä ja selvittää.

Mainittakoon tässä vaiheessa vielä, että refleksiivisyys on merkitystehtävänä laaja-alainen, jota voisi eritellä tarkemminkin (ks. Koivisto 1995: 39–49), mutta tulen tässä luvussa refleksiivisyydestä puhuessani tarkastelemaan vain ns. klassista semanttista refleksiivisyyttä, jonka prototyypinen merkitys on ’AGENTTI VERBI itse(ä)nsä’. Kaikki antamani livvinkarjalan esimerkit, joissa ei ole mainittu lähdettä, ovat peräisin *Karjalan kielen sanakirjasta* (KKS), mutta ne löytääkseen on sana muutettava varsinaiskarjalaisempaan asuun, jossa soinnillisia klusiileja ei ole, diftongien asut ovat erilaisia ja astevaihtelusäännöt ovat erilaisia (esim. *ambuokseh – ampuokseh, tappuakseh – tappoakseh, itkestiäkseh – itkesteäkseh, nähtäkseh – nähäkseh*).

3.1. Refleksiivinen funktio

Aloitettakoon merkitystehtävien tarkastelu siitä funktiosta, minkä mukaan taivutussysteemi on nimetty, eli refleksiivisyyden ilmaisemisesta, jossa subjekti on samaan aikaan toiminnan tekijä ja kohde. Esimerkkejä tämankaltaisista verbeistä ovat esimerkiksi livvinkarjalan verbit *hieruokseh* 'hieroa itseään', *pestäkseh* 'pestä itsensä, peseytyä', *tappuakseh* 'tappaa itsensä', *viessatakseh* 'punnita itse(ä)nsä' ja *zirkaloijakseh* 'peilaila itseään'. Kuten esimerkeistä nähdään, semanttisesti refleksiivisten verbien kantaverbi ilmaisee usein manuaalista ja instrumentaalista toimintaa, jonka agentti voi kohdistaa itseensä samalla tavalla kuin ulkopuoliseenkin olioon (ks. Koivisto 1995: 40). Toisin kuin normaalitaivutuksessa, jossa persoonapäätte ei sisällä tietoa toiminnan kohteesta ja täten objektia on kuvailtava erillisellä kieliopillisessa sijamuodossa olevalla verbin täydennöksellä, refleksiivitaivutuksessa refleksiivinen tunnus sisältää tietoa toiminnan kohteesta, muttei välttämättä tietoa toiminnan keskeneräisyydestä tai lopullisuudesta, jonka takia suomenkielisissä käännöksissä livvinkarjalaisille refleksiiviverbeille annetaan usein partitiivi- ja akkusatiivisijainen objekti. Objektin rajattuus tai rajaamattomuus ilmenevät näissä tapauksissa puhutussa kielessä kontekstista.

3.2. Datiivisrefleksiivinen funktio

Refleksiivisestä funktiosta on seuraavaksi kehittynyt datiiisrefleksiivinen merkitystehtävä, joka ei livvinkarjalassa ole kuitenkaan yleinen, sillä olen *Karjalan kielen sanakirjasta* (KKS) onnistunut löytämään vain yhden esimerkin, joka on *keräilläkseh* 'keräillä, haalia itselleen'. Refleksiivitaivutuksen datiiisrefleksiivistä funktiota on tallennettu myös livvinkarjalaa naapuroivista Korpiselän eteläkarjalaismurteista (ks. *kun ottihe eukon* 'kun hän otti itselleen eukon'; Koivisto 2019: 294) ja vepsästä (ks. *pakičii käui i keradélihezoi kons kes* 'kerjäläinen kulki ja kerjäsi ("keräili itselleen") minkä ehti'; Koivisto 1995: 48). Tämankaltaiset (kolmipaikkaiset) dynaamiset toiminnat kuten 'keräileminen' ja 'ottaminen' lienevätkin ainoita, joissa esiintyy datiiisrefleksiivistä merkitystä ja joka tulee itse asiassa näille verbeille usein luontaisemmin kuin itse refleksiivinen merkitys (vrt. ***keräillä itse(ä)nsä, **ottaa itse(ä)nsä*). Näissä ilmauksissa refleksiivitunnus ei kuitenkaan edusta objektia kuten refleksiivisessä merkitystehtävässä vaan datiiivista (tai livvinkarjalan ja suomen tapauksessa allatiivista) lauseenjäsentä, joka on objektin ohella toinen verbin komplementeista. Kehitys tai hyppy refleksiivisestä merkityksestä datiiisrefleksiiviseen ei

täten ole ditransitiivisissa verbeissä suuri tai vaikeasti käsitettävä, sillä se vaatii pelkästään muutoksen yhdestä määritteestä toiseen (esim. *annan itseni (jollekin) > annan (jonkin) itselleni*).

3.3. Resiprookkinen funktio

Resiprookkinen eli molemminpuolisesti tapahtuvaa toimintaa ilmaiseva merkitystehtävä on Koiviston (1995: 51) mukaan kehittynyt refleksiivisestä merkityksestä partitiivisrefleksiivisen tai liikerefleksiivisen merkityksen välityksellä. Resiprookkinen toimintahan on aina monikollista tai yhtä useamman tekijän suorittamaa, jossa tekijät ovat samanaikaisesti sekä toiminnan agentteja että kohteita, joten kehitys (partitiivis)refleksiivisestä merkityksestä resiprookkiseen ei ole jälleenkään vaikeasti käsitettävissä (ks. *halaamme itseämme > halaamme toisiamme*). Livvinkarjalassa refleksiivitaivutus antaa resiprookkisen merkityksen varsinkin aisteihin liittyvälle statiiviselle toiminnalle (esim. *nähtäkeh* 'nähdä, tavata toisiaan'), mutta myös dynaamiselle toiminnalle, jota tekijöiden on vaikea itselleen tehdä (esim. *puskiekeh* 'puskea toisiaan', *potkiekeh* 'potkia toisiaan', *sevätäkeh* 'halata toisiaan'). Resiprookkisenä johtimena toimii livvinkarjalassa refleksiivitaivutuksen lisäksi myös silloin tällöin passiivinen johdin *-(v)U-* (ks. *nägevyö* 'nähdä, tavata toisiaan')¹⁴.

3.4. Passiivinen funktio

Passiivinen merkitystehtävä on Koiviston (1995: 51) mukaan kehittynyt refleksiivisestä funktiosta automatiivin (eli antikausatiivin) välityksellä, jolloin verbin subjekti on muuttunut agentista kokijaksi. Ero automatiivisen ja passiivisen merkityksen välillä on pieni, mutta sitä voisi kuvailla suomen passiivisten johdosten ja passiivisten pääluokkarakenteiden välisten vivahde-erojen avulla (ks. *puu kaatuu* ja *puu kaadetaan*). Toisin sanoen automatiivisessa rakenteessa painotetaan tapahtuman tai muutoksen spontaanisuutta, kun taas passiivisessa rakenteessa painotetaan toiminnan kohdetta ilman mainintaa sen intentionaalisesta aiheuttajasta. Kehityskulusta voisi täten antaa esimerkin: *ovi avasi itsensä > ovi aukesi* ('ovi tuli avatuksi ilman tiedettyä ulkoista aiheuttajaa') *> ovi avattiin* ('ovi tuli avatuksi jonkun mainitsemattoman tekijän toimesta'). Semanttinen kehitys refleksiivisestä passiiviseen on

¹⁴ Samanlaista resiprookkista passiivin käyttöä on myös läheisissä skandinaavikielissä ja niiden *s*-verbeissä (ks. ruotsin *Jag mötte honom* 'tapasin hänet' *> Vi möttes* 'tapasimme toisemme').

erittäin yleinen maailman kielissä, josta voisin antaa jälleen esimerkiksi skandinaavikielten passiiviset *s*-verbit. Kuten luvussa 2.1.1. nopeasti mainitsin, skandinaavikielten passiivisen *s*-tunnuksen taustalla on refleksiivinen pronomini *sik* 'itse', joka alun perin ilmaisi refleksiivistä merkitystä verbiin liittyessään, mutta jolla ei ole enää juuri ollenkaan refleksiivistä käyttöä, ja sen sijaan ilmaisee nykyään melkein pelkästään passiivista merkitystä (ks. Koivisto 1995: 50).

Esimerkkejä refleksiivitaivutuksen passiivisesta funktiosta ovat esimerkiksi livvinkarjalan verbit *ambuokseh* 'tulla ammutuksi', *ommellakseh* 'tulla ommelluksi', *kanduakseh* 'tulla kannetuksi', *ruaduakseh* 'tulla tehdyksi', *myvväkseh* 'tulla myydyksi' ja *sanuokseh* 'tulla sanotuksi, kerrotuksi'. Näistä kuitenkin periaatteessa kaikkia ilmaistaan luonnollisemmin passiivisella johtimella *-(C)U-* (ks. *ambuvuo*, *ommelzuo*, *kandavuo*, *ruadavuo*, *sanovuo*), sillä refleksiivitaivutus antaa näille verbeille luontaisesti itsekohtaisen merkityksen passiivisen sijaan (vrt. *tappuakseh* 'tappaa itsensä' ja *tappavuo* 'tulla tapetuksi'). Passiivisen merkityksen refleksiivitaivutus voi kuitenkin antaa luontaisesti niille verbeille, joiden ilmaisemaa tekemistä elollisen toimijan ei uskoisi tarkoituksellisesti itselleen tekevän (vrt. ***ommella itse(ä)nsä*) ja joihin passiivisen *(C)U-*johtimen on vaikea liittyä, usein yksitavuisuuden tai monivartaloisuuden takia (vrt. ***myövyö* 'tulla myydyksi'). Passiivinen funktio kuuluuikin livvinkarjalan refleksiivitaivutuksen yleisimpiin, joten on myös kiinnostavaa, että Koivisto (1995: 44) on väitöskirjassaan väittänyt passiivisten merkitysten olevan ”itämerensuomen refleksiiveille käytännössä harvinaisia”.

3.5. Inkoatiivinen funktio

Inkoatiivinen eli tapahtuman alkua ilmaiseva merkitystehtävä kuuluu livvinkarjalan refleksiivitaivutuksen harvinaisempiin funktioihin, mistä voidaan antaa esimerkiksi livvinkarjalan verbit *itkestiäkseh* 'alkaa itkemään', *potkiekseh* 'alkaa potkimaan' ja *ahnatakseh* 'ruveta ahnaasti tekemään jotain'. Passiivin ja resiprokatiivin tavoin passiivinen johdin *-(v)U-* voi tässäkin tapauksessa toimia inkoatiivisen merkityksen ilmaisijana (ks. *itkestyö/itkevyö* ja *potkevuo*). Kuten esimerkeistä nähdään, inkoatiivisen merkityksen refleksiivitaivutus antaa varsinkin intransitiivisille ja tunnetiloihin ja aisteihin liittyville statiivisille verbeille, mikä nähdään myös passiivisesta johtamisesta (ks. *kuunnelzuo* 'alkaa totella, kuunnella', *liikkevyö* 'alkaa liikkua', *nagravuo* 'alkaa nauraa', *haižuvuo* 'alkaa haista', *varavuo* 'alkaa pelätä'), ja dynaamiselle toiminnalle, jota tekijän on vaikea tai jopa mahdoton toteuttaa itseään kohtaan (ks. passiivinen johdos *lugevuo* 'alkaa laskea t. lukea', eikä 'lukea

itse(ä)nsä’). Tämä passiivisen johtamisen yhteys inkoatiiviseen funktioon voidaan ajatella löytyvän myös suomesta muutamista verbeistä (ks. *pelästyä* = *alkaa pelkäämään*). Inkoatiivinen funktio on kuitenkin refleksiivitaivutuksen ja passiivijohtimen osalta harvinainen ja tämän merkityksen ilmaisua toteuttaa näiden rinnalla varsinkin itäisissä livvinkarjalan murteissa inkoatiivinen johdin *-škAtA* : *-škAnde-* (ks. *suaškata* ’alkaa saamaan’, *vuvvaškata* ’alkaa vuotamaan’, *valličiškata* ’alkaa valitsemaan’).

Kehitys refleksiivisestä funktiosta inkoatiiviseen on suurempi semanttinen hyppy kuin aiemmin mainituissa merkitystehtävissä. Semanttisen kehityskulun refleksiivisestä funktiosta inkoatiiviseen voidaan kuitenkin olettaa tapahtuneen passiivisen ja translatiivisen merkityksen välityksellä, joista kehitys refleksiivisestä funktiosta passiiviseen on jo aiemmin käsitelty. Passiivisen merkityksen yhteys translatiiviseen on myös selvä, sillä molempia yhdistää joksikin tuleminen (ks. suomen *näkyä* ’tulla nähdäksi’ ja *suureta, suurentua* ’tulla suure(mma)ksi’), joka on myös syy sille, miksi moni translatiivinen johdin sisältää passiivisen johtimen (vrt. suomen *-(i)st-U-* ja *-nt-U-*). Yhteys translatiivisen ja inkoatiivisen merkityksen välillä taas voi olla vähän vaikeammin käsitettävissä, mutta sen näkee livvinkarjalan passiivisen (*v*)*U*-johtimen denominaalisesta käytöstä. Otettakoon esimerkiksi sana *mandžovuo*, jonka kantasana toimii substantiivi *mandžoi* ’mansikka’. Tällä sanalla on kaksi merkitystä, joista ensimmäinen ja varmaankin alkuperäinen on translatiivinen ’tahriintua, värjäytyä mansikasta’ (”tulla mansikkaiseksi”) ja toinen on inkoatiivinen ’alkaa kasvamaan mansikkaa’ (ks. Säämäjärvi *se rajakko hyvin mandžovui ruadahui* ’siellä aholla alkoi kasvamaan hyvin mansikoita kun se raivattiin’; KKS s.v. *mantšovuo*). Tämän yhteyden muutoksen ja alkamisen välillä voi käsittää helpommin myös keskittymällä toiminnan lopputulokseen, missä joksikin tuleminen on jonakin olemisen alku (esim. *vaalentua* ’muuttua vaalea(mma)ksi > alkaa olla vaalea(mpi)’). (ks. Kuokkala 2023: 34.)

Tämän kehityksen näkee myös aiemmin mainituista itäisten itämerensuomalaisten kielten inkoatiivisista johtimista *-gA(n)de-* ~ *-škA(n)de-*, joiden on teorisoitu olleen alun perin translatiivisia, sillä ne koostuvat alkuaan translatiivisesta johtimesta *-kA-* ja frekventatiivisesta johtimesta *-nte-* (ks. Lehtinen 1985: 65–67). Samaa translatiivijohtimen inkoatiivistumista on tapahtunut saamelaiskielissä, joiden inkoatiivijohtimia tutkineen Kuokkalan (2023: 32, 34) mukaan alun perin denominaalisen johdannaistyyppin, kuten inkoatiiviksi kehittyneen translatiivin (ks. pohjoissaamen *-áskit*), leviäminen deverbaalikäyttöön on saattanut tapahtunut sellaisten johdosten tuella, joilla on assosioiva korrelaatti molemmissa

sanaluokissa¹⁵ (ks. pohjoissaamen *rahča* 'kova työ, raade', *rahčat* 'raataa' > *ražáskit* 'alkaa raatamaan'). Täten voitaisiin myös ajatella, että deverbaalisten refleksiivijohdosten kehitys passiivisesta funktiosta inkoatiiviin olisi levinnyt analogian avulla denominaalisten translatiivijohdosten kehityksestä inkoatiiviin, sillä deverbaalisissa transitivijohdoksissa hyppy passiivisesta merkityksestä suoraan inkoatiiviseen on suurempi (ks. 'tulla potkituksi' > 'alkaa potkimaan').

3.6. Intensiivinen funktio

Intensiivisellä merkityksellä tarkoitetaan (varsinkin livvinkarjalan osalta) toiminnan kyllyyttä, paljoutta tai huolellisuutta. Esimerkkejä refleksiivitaivutuksen intensiivisestä funktiosta on livvinkarjalan verbeissä *syvväkses* 'syödä paljon, tarpeeksi, itsensä täyteen', *syötteäkses/syötelläkses* 'syödä tarpeekseen', *juvväkses* 'juoda paljon tai päihtymiseen asti', *vuottuakes* 'odottaa tarpeeksi', *ečitelläkses* 'etsiä tarkkaan', *kačellakes* 'katsella tarkkaan' ja *kizatakses* 'tanssia tarpeeksi'. Kuten esimerkeistä nähdään, intensiivisen merkityksen refleksiivitaivutus antaa usein intransitiivisille verbeille (vrt. ***tanssia itse(ä)nsä*) ja niille transitivisille verbeille, joiden ilmaisemaa toimintaa tekijän ei uskoisi tarkoituksellisesti itselleen tekevän tai edes voivan itselleen tehdä (vrt. ***odottaa itse(ä)nsä*, ***juoda itse(ä)nsä*). Tämä muistuttaa resiprokatiivin ja inkoatiivin käyttöyhteyksiä ja täten onkin harvinaisia tapauksia, joissa refleksiivitaivutus voi antaa yhdelle verbille kaikki nämä merkitykset (ks. *potkiekses* 'potkia paljon; potkia toisiaan; alkaa potkimaan').

Intensiivisiä merkityksiä löytää myös jälleen *vU*-passiivin deverbaalisista (ks. *magavuo* 'nukkua tarpeekseen, yllin kyllin') ja denominaalisista johdoksista (ks. *čuajuvuo* 'saada tarpeeksi teetä', *lihavuo* 'saada kyllikseen liha(ruoka)a', *kalavuo* 'saada (paljon) kalaa' ja *tougovuo* 'saada suuri sato toukoviljasta'), joissa prototyypinen passiivinen tai translatiivinen merkitys 'tulla X:(n kalta)iseksi' on muuttunut ensiksi merkitykseen 'tulla X:kkaaksi, X:lliseksi' ja siitä intensiivisempään suuntaan (esim. 'saada paljon, tarpeeksi X'). Intensiivisen merkityksen voitaisiin täten nähdä jälleen kehittyneen passiivisesta tai translatiivisesta funktiosta. Suomessakin passiiviset *u*-johdokset voivat ilmaista intransitiiviverbeihin liittyessään erilaisia aspekteja (vrt. *istuutua*, *sukeltautua*), minkä

¹⁵ Tämä muistuttaa monia livvinkarjalan refleksiivitaivutuksen (ja passiivijohdosten) inkoatiivien kantasanoja ja niiden keskinäisiä suhteita (vrt. KKS *kiza* 'tanssi, leikki, peli, tanssit', *kizata* 'kisata; tanssia; soittaa' > *kizatakses*, *kizavuo* 'alkaa tanssia t. leikkiä').

Koivisto (1995: 312) selittää mediaalistumisella, jolloin refleksiivi tai passiivi voi saada ”erilaisia lisämerkityskomponentteja, kuten esim. iteratiivisuuden, intensiivisyyden tai duratiivisuuden taikka toiminnan toistuvuuden, deminutiivisuuden tai äkillisyyden merkityksen”.

3.7. Normaalitaivutuksen mukaiset abstraktit funktiot

Viimeiseksi tuon esille refleksiivitaivutuksen harvinaisen käyttöyhteyden, jota ei ehkä omaksi funktiokseen pitäisi nimittääkään. Kyseisessä ”funktiossa” refleksiivitaivutus ei näet vaikuta kantaverbin merkitykseen millään lailla, jonka perusteella olen kutsunut niitä tutkielmaani suunnitellessa (normaalitaivutuksen mukaisiksi) abstrakteiksi merkityksiksi. Tätä tapahtuu varsinkin käyttäytymistä ilmaisevissa momentaanisissa *-(A)htA-* (ks. *vilahtuakseh* ’vilahtaa’, *mahahtuakseh* ’hymyillä’) ja frekventatiivisissa *-(e)le-* johdoksissa (ks. *laškestellakseh* ’laiskistella’, *ihmetellakseh* ’ihmetellä’, *lähendellakseh* ’lähennellä’). Varsinkin Pyölin (2021: 113–121) *Livvinkarjalan kieliopissa* on paljon esimerkkejä refleksiivisistä verbeistä, joiden merkitykset eivät ojenna lainkaan refleksiivistä merkitystä (ks. *härčistellakseh* ’niskoitella’, *iloijakseh* ’iloita’). Ahtia (1938a: 116) on nimittänyt tätä refleksiivitaivutuksen funktiota ”intransitiiviseksi merkitykseksi”, mutta Koivisto (1995: 234–235) hylkää kyseisen ”funktion”, koska se ei hänen semanttiseen luokitukseensa sovi merkityksen muuttamattomuuden perusteella. Tätä samaa ilmiötä, jossa varsinkin intransitiiviset ja morfologisesti refleksiiviset johdot eivät saa semanttista refleksiivisyyttä esiintyy myös suomen murteissa ja täten Kalevalassa (ks. 7. runo *lenteleikse, liiteleikse, katseleikse, käänteleikse*), missä se vaikuttaa enemmänkin satunnaiselta koristeellisuuodelta tai runomitan tavuluvun havittelulta (ks. Korpela 2019), mutta itäisissä kielissä se taas vaikuttaa tietynlaisten johdosten (varsinkin frekventatiivisten ja momentaanisten) vakiintuneelta ja tavanomaiselta taivutukselta (ks. Koivisto 1995: 314).

Tätä samaa frekventatiivisten johdosten merkitykseltään ei-refleksiivistä refleksiivitaivutusta esiintyy myös äänisvepsän murteissa, joissa varsinkin yksikön 3. persoonan refleksiivimuoto *-zë* ei eroa merkitystehtävältään normaalitaivutuksen päätteestä *-b* (ks. *lindiiñe së lendlezež, dorogaiñe kändlezež, veñehut ujelezež, maksaiñe huiktëlezež* ’lintunen se lentelee, pikkutie kääntyilee, pikkuvene uiskentelee, maksanen huikkailee’ (käännös omani); Koivisto 1995: 235). Tähän on myös lisättävä aiemmin mainitut alun perin refleksiiviset võro-seton intransitiiviset yksikön 3. persoonan päätteet (ks. luku 2.1.), mitä esiintyy myös vatjan

intransitiivisissa (etenkin *U*-vartaloisista) verbeissä osin pakollisina taivutusaineiksina (ks. *vääntü-jee* 'vääntyi' < ksm. *vääntü-ihen; Koivisto 1995: 111–112, 257), mikä nostaa kysymyksen, että voisiko refleksiivimuodoilla, varsinkin yksikön 3. persoonan muodolla, olla muinainen ei-refleksiivinen funktio intransitiivissa (johdos)verbeissä? Pois ei pidä sulkeakaan sitä mahdollisuutta, että refleksiivitaivutusta hyvin taitaville kielen murtajille refleksiivimuodot ovat antaneet näille johdoksille pienen vivahde-eron, mikä olisi kuitenkin jäänyt käsittämättä tai kertomatta muotoja tallentaneille ja jakaneille murteita taitamattomille kansankielen keräilijöille (ks. Korpela 2019). Hyvä esimerkki tästä onkin Pyölin (2021: 116) kieliopissa, jossa refleksiivisen verbin *kačellakseh* merkitys 'katsella' ei saa minkäänlaista merkitysvivahdetta kantaverbiin nähden, mutta Ahtian (1938b: 48) johto-opissa tälle samalle verbille on annettu intensiivinen merkitys 'katsella tarkkaan'. Tämä jättääkin kaksi mahdollisuutta tämän funktion kehitykselle: joko ei-refleksiivinen merkitys on väärinkäsitys tutkijoiden osalta, jolloin tallennetut muodot kuuluvatkin vain refleksiivitaivutuksen intensiivisen funktion piiriin, tai refleksiivimuodot ovat ajan saatossa kehittyneet ei-refleksiivisiksi normaalitaivutuksen päätteiden vastineiksi, ehkä jo kantasuomen aikoihin. Mahdollista ja todennäköistäkin on kuitenkin näiden molempien rinnakkaiselo verbeittäin.

4. Lopuksi

Olen tutkielmassani kuvaillut livvinkarjalan refleksiivitaivutusta varsinkin kielihistoriallisesta näkökulmasta. Ensimmäisessä käsittelyosiossa erittelin refleksiivitaivutuksen ainesosia eli refleksiivisiä taivutusmuotoja ja johtimia. Esittelin olemassa olevia hyväksytyjä selityksiä niiden etymologioista ja toin esille omia aatteita varsinkin 1. ja 2. persoonan päätteistä alkuperistä. Koetin myös selvittää logiikkaa moniosaisten refleksiivimuotojen kehityksen taustalla.

Esitin teorian, jossa refleksiivimuodon *-kseh* alkuperäinen funktio on ollut refleksiivisen 1. infinitiivin päätteessä, johon se olisi kehittynyt muista itämerensuomalaisista kielistä tutun omistusliitteellisen 1. infinitiivin translatiivimuodon mukaisesti. Tätä kehitystä olisi voinut edeltää väärinkäsitys translatiivin päätteestä refleksiivimuotona (vrt. suomen *ampua-kse-(h)en* ja livvinkarjalan *ambuo-kse-h*), mikä myös voisi selittää kyseisen infiniittimuodon puuttumisen (tai tässä tapauksessa jopa syrjäytymisen) livvinkarjalasta.

s- ja *h-*päätteisten yksikön 1. ja 2. persoonan refleksiivimuotojen taas olen teorisoinut syntyneen toisesta väärinkäsityksestä, missä yksiosaiset päätteet *-s* ja *-h* on myöhemmin väärin käsitetty niiden alkuperäisen yksikön 3. persoonan päätteiden funktion sijaan vain yleisenä refleksiivisyyden ilmaisijana, sillä 3. persoona saattoi olla alun perin päätteetönkin (vrt. *ambui_* 'ampui' > *ambuih* 'ampui itsensä'). Tällöin päätteet olisi voitu siirtää yksikön 3. persoonasta refleksiivisten 1. ja 2. persoonan aineiden *-mmO-* ja *-ttO-* perään, mitkä nähdään sukulaiskielissä esiintyvän itseksenkäin refleksiivimuotoina ja mitkä eivät usein eroa ulkonäöltään normaalitaivutuksen monikon 1. ja 2. persoonan päätteistä. Tässä tapauksessa niiden erotus toisistaan on voitu kokea tarpeelliseksi. Yksiköllisyyden ilmaisuun kyseiset päätteet lienevät myös olleet sopivia niiden yksiosaisuuden ja *-tavuisuuden* takia. Vertailin tätä kehitystä mordvan objektikonjugaation päätteiden kehittymiseen, missä alun perin yksikön 3. persoonan objektia ilmaiseva tunnus *-s(a)-* on väärin käsitetty preesensin tunnuksiksi ja sen jälkeen siirtynyt myös yksikön 1. persoonan objektia ilmaiseviin preesensin päätteisiin.

Moniosaisten päätteiden *-kseh* ja *-hes* monikollisuuden ilmaisun taas olen teorisoinut syntyneen halusta erottaa 1. ja 2. persoonan refleksiiviset monikkomuodot normaalitaivutuksen monikkomuodoista ja refleksiivitaivutuksen yksikkömuodoista, mihin oli

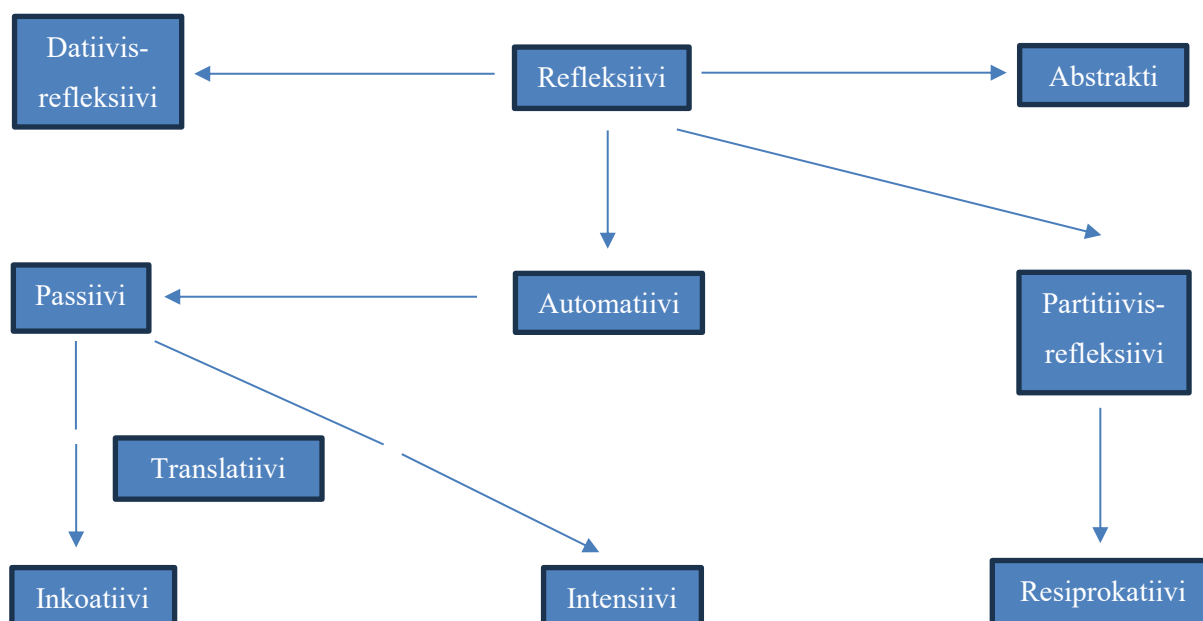
jäljellä vain kyseiset päätteet ja joiden voidaan ajatella sopineen monikollisuuden rooliin niiden moniosaisuuden ja -tavuisuuden takia.

Käsittelyosion toisessa osassa keskityin livvinkarjalan taivutusparadigman semanttisten funktioiden esittelyyn ja niiden kehitysreittien selvittämiseen. Esittelin semanttisten funktioiden käyttöyhteyksiä ja vähäisen aineistoni kvantitatiivisen tutkinnan avulla selvittelin näiden funktioiden esiintymistä kantaverbeittäin, mitä voisi kuvailla tämän taulukon avulla:

Merkitys	Kantaverbi
Refleksiivisyys	Instrumentaalista tai manuaalista toimintaa ilmaiseva transitiiiverbi
Datiivisrefleksiivisyys	Dynaamista toimintaa kuvaava ditransitiiviverbi
Resiprookkisuus	Aisteja ja tunteita kuvaileva statiivinen verbi ja dynaaminen verbi, jonka ilmaisemaa toimintaa tekijän on vaikea tai mahdoton itselleen toteuttaa
Passiivisuus	Yksitavuinen ja monivartaloinen verbi ja transitiiiverbi, jonka ilmaisemaa tekemistä elollisen toimijan ei uskoisi tarkoituksellisesti itselleen tekevän
Inkoatiivisuus	Aisteja ja tunteita kuvaileva statiivinen verbi ja dynaaminen verbi, jonka ilmaisemaa toimintaa tekijän on vaikea tai mahdoton itselleen toteuttaa
Intensiivisyys	Intransitiiviverbi ja transitiiiverbi, jonka ilmaisemaa toimintaa tekijän ei uskoisi itselleen tekevän tai edes voivan itselleen tehdä
Abstrakti	Frekventatiivinen ja momentaaninen intransitiiviverbi

Taulukko 1. Refleksiivitaivutuksen semanttisten funktioiden esiintyvyys kantaverbeittäin

Näiden funktioiden semanttisia kehitysreittejä taas voisi visualisoida vielä myös tämän ajatuskartan avulla:

Kuvio 1. Refleksiivitaivutuksen semanttisten funktioiden todennäköinen kehitysreitti

Lisää tutkimusta tarvitaan kuitenkin vielä selvittämään lopullisesti tiettyjen refleksiivimuotojen alkuperät, mistä varsinkin 1. ja 2. persoonan refleksiiviset *mmO*- ja *ttO*-ainekset ovat vielä mysteerin peitossa. Myös laajempi kvantitatiivinen tutkimus livvinkarjalan refleksiivitaivutuksen semanttisista funktioista voisi olla hyväksi, sillä oman tutkielmani semanttinen käsittelyosio on varsin minimalistinen ja pikemminkin osviittaa antava. Tämä kaikki voisi avartaa käsitystämme tämän taivutussysteemin käytöstä, joka vuorostaan voisi tulevaisuudessa auttaa tämän uhanalaisen kotimaisen kielen opettamista ja oppimista.

Lähteet

- Ahtia, Edvard Vilhelm 1938a. *Karjalan kielioppi: Äänne- ja sanaoppi*. Suojärvi: Karjalan kansalaisseura. Uusintapainos 2009. Karjalan Kielen Seura. Saatavissa: https://kaino.kotus.fi/digitointi/pdf/Ahtian_sana- ja_aanneoppi.pdf
- 1938b. *Karjalan kielioppi II: Johto-oppi*. Suojärvi: Karjalan kansalaisseura. Uusintapainos 2009. Karjalan Kielen Seura. Saatavissa: https://kaino.kotus.fi/digitointi/pdf/Ahtian_johto-oppi.pdf
- Álgu-tietokanta. Sámegielaid etymologaš diehtovuodđu = Saamelaiskielten etymologinen tietokanta [online-tietokanta]. - Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, marraskuu 2006 – [viitattu 23.06.2025]. Päivitetään jatkuvasti. Saatavissa: <http://kaino.kotus.fi/algu/>
- Genetz, Arvid 1884. *Tutkimus Aunuksen kielestä: kielennäytteitä, sanakirja ja kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Häkkinen, Kaisa 1994. *Agricolasta nykykieleen: suomen kirjakielen historia*. Juva: WSOY.
- Kallio, Petri 2021. Kaksikko aina kaunihimpi? Itämerensuomalaisten possessiivisuffiksien taustaa. – *Turhan tiedon kirja: Tutkimuksista pois jätettyjä sivuja*. s. 157–173. Toim. Taina Saarikivi, Janne Saarikivi. Helsinki: Kirjokansi 290. Noudettu osoitteesta: https://www.academia.edu/51115534/Kaksikko_aina_kaunihimpi_It%C3%A4merensuomalaisten_possessiivisuffiksien_taustaa
- Karjalainen, Heini; Puura, Ulriikka; Grünthal, Riho; Kovaleva, Svetlana 2013. *Karelian in Russia: ELDIA Case-Specific Report*. Studies in European Language Diversity 26. Research consortium ELDIA. Noudettu osoitteesta: <https://phaidra.univie.ac.at/detail/o:314612>
- Karjalan kielen sanakirja. 2024. Helsinki: Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisu 18. URN:NBN:fi:kotus-201113 (ISBN 978-952-5446-70-8). Päivitettävä julkaisu. Päivitetty 30.10.2024 [viitattu 15.08.2025]. Saatavissa: <https://kaino.kotus.fi/kks/>
- Koivisto, Vesa 1995. *Itämerensuomen refleksiivit*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2019. Rajakarjalaismurteiden refleksiiviverbeistä. – *Uralica Helsingiensia* 14, s. 249–300. Toim. Ulla-Maija Forsberg, Riho Grünthal. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura. Saatavissa: <https://doi.org/10.33341/uh.85038>

- Koizumi, Tamotsu 1969. The objective conjugation of Common Mordvin. – *Sovetskoje Finno-ugrovedeniye*, 5(1), s. 19–30. Estonian Academy Publishers. Noudettu osoitteesta: <https://doi.org/10.3176/lu.1969.1.03>
- Korhonen, [Veli-]Mikko 1960. Heittää verbin semantiikkaa. – *Virittäjä*, 64(3), s. 164–175. Noudettu osoitteesta: <https://journal.fi/virittaja/article/view/34216>
- Korpela, Jukka 2019. *Suomen verbien refleksiivitaivutus*. jkorpela.fi. Viitattu 5.7.2025. <https://jkorpela.fi/refl.html>
- Kuokkala, Juha 2023. *Saamelaiskielten verbijohdosten historiasta ja variaatiosta*. Helsinki: Helsingin Yliopisto. Noudettu osoitteesta: <https://helda.helsinki.fi/items/e6b2f5af-e477-4800-91b0-eaded174cdf6>
- Lehtinen, Tapani 1984. *Itämerensuomen passiivin alkuperästä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lehtinen, Tapani 1985. Venäjän verbisemantiikkaa itämerensuomessa: karjalan ja vepsän inkoatiiviverbit. – *Sananjalka*, 27(1), s. 63–84. <https://doi.org/10.30673/sja.86480>
- Leskinen, Heikki 1967. Eräs aunuksen imperatiivimuodoste. – *Virittäjä*, 71(3), s. 256. Noudettu osoitteesta: <https://journal.fi/virittaja/article/view/35289>
- Novak, Irina; Penttonen, Martti; Ruuskanen, Aleks; Siilin, Lea 2022. *Karelian in grammars: A study of phonetic and morphological variation*. Petrozavodsk: KarRC RAS. Noudettu osoitteesta: http://resources.krc.karelia.ru/illh/doc/knigi_stati/karelian_in_grammars.pdf
- Nurmi, Jaakko 1997. *Konditionaalien erikoiskehittymät itämerensuomalaisissa kielissä*. Jyväskylän yliopisto. Noudettu osoitteesta: <https://urn.fi/URN:NBN:fi:ju-1997704624>
- Pahomov, Miikul 2017. *Lyydiläiskysymys: kansa vai heimo, kieli vai murre?* Helsinki: Helsingin yliopisto & Lyydiläinen seura. Noudettu osoitteesta: <https://helda.helsinki.fi/items/bdfacaac-5b97-444c-95ae-0793e695a1ee>
- Pyöli, Raija 2021. *Livvinkarjalan kielioppi*. 2. painos. Helsinki: Karjalan Sivistysseura ry. Noudettu osoitteesta: <https://www.karjalansivistysseura.fi/hallinta/wp-content/uploads/2021/04/Pyoli-livvinkarjalan-kielioppi.pdf>
- Saukkonen, Pauli 1965. *Itämerensuomalaisten kielten tulosijainfinitiivirakenteiden historiaa 1: Johdanto, adverbialin infinitiivi*. Helsinki.
- Zaikov, Pekka 1987. *Karjalan kielen murreoppia*. Petroskoi: Petroskoin valtionyliopisto.

Liiteluettelo

Indikatiivi	Prees. pos.	Prees. neg.	Imperf. pos.	Imperf. neg.
yks. 1. p.	ammummos	en ambui	ammuimmos	en ambunuhes
yks. 2. p.	ammuttos	et ambui	ammuittos	et ambunuhes
yks. 3. p.	ambuh(es)	ei ambui	ambuih(es)	ei ambunuhes
mon. 1. p.	ammummokseh	emmo ambui	ammuimmokseh	emmo ambunuhes
mon. 2. p.	ammuttokseh	etto ambui	ammuittokseh	etto ambunuhes
mon. 3. p.	ammutahes	ei ammutahes	ammuttihes	ei ammuttuhes

Taulukko 2. Indikatiivin preesensin ja imperfektin myönteinen ja kielteinen taivutus

Indikatiivi	Perf. pos.	Perf. neg.	Pluskvam. pos.	Pluskvam. neg.
yks. 1. p.	olen ambunuhes	en ole ambunuhes	olin ambunuhes	en olluh ambunuhes
yks. 2. p.	olet ambunuhes	et ole ambunuhes	olit ambunuhes	et olluh ambunuhes
yks. 3. p.	on ambunuhes	ei ole ambunuhes	oli ambunuhes	ei olluh ambunuhes
mon. 1. p.	olemmo ambunuhes	emmo ole ambunuhes	olimmo ambunuhes	emmo olluh ambunuhes
mon. 2. p.	oletto ambunuhes	etto ole ambunuhes	olitto ambunuhes	etto olluh ambunuhes
mon. 3. p.	ollah ammuttuhes	ei olla ammuttuhes	oldih ammuttuhes	ei oldu ammuttuhes

Taulukko 3. Indikatiivin perfektin ja pluskvamperfektin myönteinen ja kielteinen taivutus

Konditionaali	Prees. pos.	Prees. neg.	Perf. pos.	Perf. neg.
yks. 1. p.	ambuzimmos	en ambuzihes	ambunuzimmos, olizin ambunuhes	en ambunuzihes, en olis ambunuhes
yks. 2. p.	ambuzittos	et ambuzihes	ambunuzittos, olizit ambunuhes	et ambunuzihes, et olis ambunuhes
yks. 3. p.	ambuzih(es)	ei ambuzihes	ambunuzihes, olis ambunuhes	ei ambunuzihes, ei olis ambunuhes
mon. 3. p.	ambuzimmokseh	emmo ambuzihes	ambunuzimmokseh, olizimmo ambunuhes	emmo ambunuzihes, emmo olis ambunuhes
mon. 2. p.	ambuzittokseh	etto ambuzihes	ambunuzittokseh, olizitto ambunuhes	etto ambunuzihes, etto olis ambunuhes
mon. 3. p.	ammuttazihes	ei ammuttazihes	ammutannuzihes, oldas ammuttuhes	ei ammutannuzihes, ei oldas ammuttuhes

Taulukko 4. Konditionaalien preesensin ja perfektin myönteinen ja kielteinen taivutus

Potentiaali	Prees. pos.	Prees. neg.	Perf. pos.	Perf. neg.
yks. 1. p.	ambunemmos	en ambunei	ollen ambunuhes	en olle ambunuhes
yks. 2. p.	ambunettos	et ambunei	ollet ambunuhes	et olle ambunuhes
yks. 3. p.	ambuneh(es)	ei ambunei	ollou ambunuhes	ei olle ambunuhes
mon. 1. p.	ambunemmokseh	emmo ambunei	ollemmo ambunuhes	emmo olle ambunuhes
mon. 2. p.	ambunettokseh	etto ambunei	olletto ambunuhes	etto olle ambunuhes
mon. 3. p.	ammutannehes	ei ammutannehes	oldaneh ammuttuhes	ei oldane ammuttuhes

Taulukko 5. Potentiaalın preesensin ja perfektin myönteinen ja kielteinen taivutus

Imperatiivi	Myönteinen	Kielteinen
yks. 2. p.	ambui	älä ambui
yks. 3. p.	ambukkaheh	älgäh ambukkaheh
mon. 1. p.	ambukkuammokseh	älgämmö ambukkuammokseh
mon. 2. p.	ambukkuattokseh	älgä ambukkuattokseh
mon. 3. p.	ammuttaheh	äldäheh ammuttaheh

Taulukko 6. Imperatiivin myönteinen ja kielteinen taivutus

Nominaalimuodot	Normaalitaivutus	Refleksiivitaivutus
1. INF	ambuo	ambuokseh
2. INF (inessiivi)	ambujes	
2. INF (instruktiivi)	ambujen	
3. INF (illatiivi)	ambumah	
3. INF (inessiivi)	ambumas	
3. INF (elatiivi)	ambumas(päi)	
3. INF (adessiivi)	ambumal	
3. INF (abessiivi)	ambumattah	
1. PRTCP (akt.)	ambui, ambuju	
1. PRTCP (pass.)	ammuttavu	
2. PRTCP (akt.)	ambunuh	ambunuhes
2. PRTCP (pass.)	ammuttu	ammuttuhes

Taulukko 7. Normaali- ja refleksiivitaivutuksen nominaalimuodot